

IRVIN D. YALOM

LAIKINOS
BŪTYBĒS

ir kitos psihoterapinēs istorijos

Irvin Yalom

**Laikinos būtybės ir kitos
psichoterapinės istorijos**

«Vagos prekyba»

2015

УДК 821.111(73)-32

Yalom I.

Laikinos būtybės ir kitos psichoterapinės istorijos / I. Yalom —
«Vagos prekyba», 2015

ISBN 978-5-415-02382-0

Knygoje „Laikinos būtybės“ Irvinas Yalomas moko skaitytojus suvokti ir priimti du didžiausius gyvenimo iššūkius: nepamainomą tiesą, kad vieną dieną mes visi mirsime ir kad kiekvienas mūsų turi atsakomybę nugyventi vertingą gyvenimą. Žmonės kreipiasi į Yalomą ieškodami nusiramino ir prasmės, tačiau ir jie, ir pats psichoterapeutas supranta, kad šie dalykai retai būna ten, kur manome juos rasią. Visi mes – tik laikinos būtybės; ir tos, kurias prisimena, ir tos, kurias prisimena. Trumpalaikė ir atmintis, ir tai, kas atsimenama. Netruks ateiti tas metas, kai būsi viską užmiršęs ir būsi užmirštas visų. Niekuomet nepamiršk, kad greitai tapsi niekuo ir išnyksi nebūty. Markas Aurelijus „Sau pačiam“

УДК 821.111(73)-32

ISBN 978-5-415-02382-0

© Yalom I., 2015
© Vagos prekyba, 2015

Содержание

Pirmas skyrius	5
Antras skyrius	11
Trečias skyrius	18
Ketvirtas skyrius	27
Конец ознакомительного фрагмента.	28

Irvin D. Yalom

Laikinos būtybės ir kitos psichoterapinės istorijos

Skiriu savo žmonai Merilina, kuri su manimi jau šešiasdešimt metų, bet vis tiek atrodo, kad per trumpai

Visi mes – tik laikinos būtybės; ir tos, kurios prisimena, ir tos, kurias prisimena. Trumpalaikė ir atmintis, ir tai, kas atsiminama. Netruks ateiti tas metas, kai viską būsi užmiršęs ir būsi užmirštas visų. Niekomet nepamiršk, kad greitai tapsi niekuo ir išnyksi nebūty.

Markas Aurelijus
SAU PAČIAM

Pirmas skyrius Keistas gydymas

Gydytojau Yalomai, norėčiau su jumis pasikonsultuoti. Perskaičiau jūsų romaną „Kai Nyčė verkė“ ir pamaniau, gal sutiksime priimti kūrybinės krizės ištiką kolegą rašytoją.

Polas Endrius

AKIVAIZDU, KAD ŠIUO ELEKTRONINIU LAIŠKU Polas Endrius siekė sukelti mano susidomėjimą. Ir jam pavyko – niekuomet nebūčiau atsisakęs padėti kolegai rašytojui. O kalbant apie kūrybinę krizę, galėčiau tik pasidžiaugti, kad nieko panašaus man dar neteko patirti, ir aš nuoširdžiai norėjau padėti jam tą krizę įveikti. Po dešimties dienų sutartu laiku Polas atvyko. Mane pribloškė jo išvaizda. Kažkodėl tikėjau išvysti žvalų, kūrybinių kančių apimtą vidutinio amžiaus rašytoją, o į mano kabinetą įšliūkino suvytęs senis, taip susimetęs į kuprą, kad atrodė, jog jis įdėmiai tyrinėja grindis. Kol lėtai tipeno pro duris, manęs neapleido nuostaba, kaip apskritai jis pasiekė mano kabinetą pačioje Rusų kalvos¹ viršūnėje. Baimindamasis, kad štai štai pasigirs jo sąnarių braškėjimas, paėmiau jo sunkų nušiurusį portfelį ir prilaikydamas už rankos nuvedžiau į jam skirtą kėdę.

– Ačiū, ačiū, jaunuoli. Kiek jums metų?

– Aštuoniasdešimt, – atsakiau.

– Ak... kad taip ir aš būčiau aštuoniasdešimties...

– O jums? Kiek jums metų?

– Aštuoniasdešimt ketveri. Taip, taip, *aštuoniasdešimt ketveri*. Suprantu, jums sunku tuo patikėti. Daugelis aplinkinių mano, kad dar neturiu ir keturiasdešimties.

Atidžiai pažvelgiau į jį, ir akimirka mūsų žvilgsniai susitiko. Mane pakerėjo jo valiūkiškos akys ir lūpose žaidžianti vos pastebima šypsena. Kol keletą akimirkų sėdėjome ir tylėdami žiūrėjome vienas į kitą, tariasi jaučias beužsimezgantį tarp mūsų bendrystės ryšį. Tarsi būtume buvę laivo keleiviai, kurie vieną šaltą ir ūkanotą naktį išsikalbėję denyje išsiaiškina užaugę tame pačiame rajone. Mes iš karto atpažinome vienas kitą – abiejų tėvams teko išgyventi Didžiąją depresiją, abu buvome matę legendines Di Madžo ir Tedo Viljamso² dvikovas, abu dar atminėme sviesto ir kuro talonus,

¹ Viena iš San Fransisko kalvų (vert. past.).

² DiMaggio ir Ted Williams – garsūs Amerikos beisbolo žaidėjai.

pergalės Europoje dieną³, Steinbeko romaną „Rūstybės kekės“ ir Farelo trilogiją „Stadas Loniganas“⁴. Apie visa tai nebuvo reikalo ir kalbėti, tai buvo puikiai pažįstama, mus jungiantis ryšys buvo tvirtas. Taigi pats metas imtis darbo.

– Ką gi, Polai, jei sutinkate vienas į kitą kreiptis vardu...

– Žinoma, – linktelėdamas tarė jis.

– Apie jus žinau tik tiek, kiek parašėte savo trumpame laiške. Rašėte, kad irgi esate rašytojas, kad skaitėte mano romaną apie Nyčę ir kad jus apėmusi kūrybinė krizė.

– Taip, ir man reikia vienos jūsų konsultacijos. Ne daugiau. Mano pajamos ribotos ir daugiau susitikimų sau leisti negaliu.

– Padarysiu viską, kas įmanoma. Pradėkime dabar pat ir pasistenkime produktyviai išnaudoti laiką. Papasakokite, ką man reikėtų žinoti apie jus ištikusią krizę.

– Jei neprieštarautumėt, norėčiau truputį papasakoti apie save.

– Gerai.

– Pradėsiu nuo studijų metų. Prinsono universitete studijavau filosofiją, vėliau rašiau daktaro disertaciją apie Nyčės determinizmo idėjų ir jo propaguojamos asmeninės transformacijos nesuderinamumą. Tačiau darbo niekaip neįstengiau baigti. Susikaupti trukdydavo nuostabieji Nyčės laišakai, ypač tie, kurie buvo skirti draugams ir kolegoms rašytojams, pavyzdžiui, Strindbergui. Pamažu apskritai nustojau domėtis jo filosofinėmis idėjomis ir ėmiau jį vertinti labiau kaip menininką. Nyčė man tapo poetu, kurio balsas suskambo galingiausiai iš visų man žinomų žmonijos istorijoje ir kuris buvo toks didingas, kad užtemdė jo idėjas. Greitai man neliko nieko kito kaip pereiti į kitą fakultetą ir daktaro laipsnio siekti ne filosofijos, o literatūros srityje. Bėgo metai, man puikiai sekėsi rinkti medžiagą, tačiau rašyti niekaip neįstengiau. Galų gale įtikėjęs, kad menininkas gali atsiskleisti tik per meną, visiškai mečiau disertacijos rašymą ir nusprendžiau sukurti romaną apie Nyčę. Bet ir tai nepergudravo ir neįveikė kūrybinės krizės. Ji tebebuvo stipri ir nepajudinama lyg granito uola. Niekaip neįstengiau pajudėti iš mirties taško. Ši krizė tęsiasi iki pat šios dienos.

Negalėjau patikėti savo ausimis. Polui buvo aštuoniasdešimt ketveri. Rašyti disertaciją jis tikriausiai pradėjo įžengęs į trečią dešimtį, vadinasi, *prieš šešiasdešimt metų*. Apie amžinus studentus buvau girdėjęs ir anksčiau, bet šešiasdešimt metų? Nejaugi jo gyvenimas buvo sustojęs šešiasdešimt metų? Ne, nesinorėjo tuo tikėti. To tiesiog negalėjo būti.

– Polai, papasakokite, kaip gyvenote baigęs studijas.

– Nelabai yra ką pasakoti. Žinoma, universitete galų gale buvo nuspręsta, kad aš užsisėdėjau per ilgai. Pranešę, kad mano studijos baigtos, jie išbraukė mane iš studentų sąrašų. Bet kadangi buvau pametęs galvą dėl knygų ir nuolat sukausi tarp jų, valstijos universitete įsidarbinau bibliotekininku. Ten dirbau iki pat pensijos ir visus tuos metus bergždžiai stengiausi ką nors parašyti. Štai ir viskas. Toks mano gyvenimas. Taškas.

– Papasakokite daugiau. O šeima? Kiti žmonės jūsų gyvenime?

Polui, regis, nesinorėjo apie tai kalbėti, ir jis išpyškino:

– Nei brolių, nei seserų neturiu. Du kartus buvau vedęs. Du kartus išsiskyręs. Laimė, abi santuokos ilgai netvėrė. Vaikų, ačiū Dievui, neturiu.

„Keista, – pamaniau. – Iš pradžių buvęs toks atviras, dabar Polas, regis, vengia kalbėti. Kodėl?“

Aš neatlyžau:

– Sakėte, norėjote parašyti romaną apie Nyčę ir elektroniniame laiške užsiminėte, kad skaitėte mano romaną „Kai Nyčė verkė“. Gal galite daugiau apie tai papasakoti?

– Nesupratau?

– Ką manote apie mano romaną?

³ 1945 m. gegužės 8 d.

⁴ Farrell. *Suds Lonigan*.

– Iš pradžių veiksmai vyksta gal kiek per vangiai, bet vėliau išibėgėja. Nors veikėjų kalba pompastiška, o dialogai pernelyg stilizuoti ir netikroviški, apskritai vertinant, romanas labai įtraukiantis.

– Ne, ne, aš norėjau paklausti, kaip reagavote sužinojęs apie romano pasirodymą. Juk pats bandėte parašyti knygą apie Nyčę, ir jus turbūt buvo užplūdusios kažkokios emocijos.

Polas papurtė galvą, lyg sakytų, jog nenori, kad apie tai klausinėčiau. Nežinodamas, ko griebtis, tęsiau:

– Papasakokite, kaip sužinojote apie mane. Ar apsilankyti pas mane nusprendėte todėl, kad parašiau tą romaną?

– Kad ir kokia būtų priežastis, dabar tai nesvarbu.

„Kuo toliau, tuo geriau“, – toptelėjo man. Tačiau tam, kad galėčiau jam padėti, būtinai turėjau daugiau apie jį sužinoti. Nusprendžiau griebtis seno gero būdo, kuris visuomet leisdavo sužinoti daugybę informacijos, ir tariau:

– Man reikia daugiau žinoti apie jus, Polai. Manau, kad šiandieninis mūsų darbas būtų daug efektyvesnis, jei smulkiai papasakotumėte, kaip atrodo įprastinė jūsų gyvenimo diena. Pasirinkite kurią nors ankstesnę šios savaitės dieną ir papasakokite nuo to momento, kai nubudote.

Bendraudamas su savo pacientais, beveik visuomet prašau jų tai padaryti, nes taip gaunu itin svarbios informacijos apie daugybę jų gyvenimo aspektų – miegą, sapnus, mitybos bei darbinius įpročius. Tačiau daugiausia sužinau apie žmones paciento gyvenime.

Nekreipdamas dėmesio į mano entuziastingą norą išsiaiškinti daugiau, Polas tik nežymiai papurtė galvą, tarsi norėdamas nuvyti mano klausimą.

– Norėčiau pasikalbėti apie kai ką svarbesnio. Ilgus metus susirašinėjau su savo disertacijos vadovu profesoriumi Klodu Miuleriu. Girdėjote apie jo darbus?

– Teko skaityti jo rašytą Nyčės biografiją. Labai nebloga knyga.

– Gera. Labai gera. Be galo džiaugiuosi, kad taip manote, – tarė Polas, siekdamas portfelio ir traukdamas iš jo sunkų segtuvą. – Atsinešiau tuos jo laiškus ir norėčiau, kad juos perskaitytumėte.

– Kada? Norite, kad perskaityčiau juos *dabar*?

– Taip. Tai pats svarbiausias dalykas, kurį galėtume atlikti per šį užsiėmimą.

Žvilgtelėjau į laikrodį:

– Bet juk mes susitinkame tik vieną kartą, o visa tai perskaityti užtruks valandą, gal net dvi. Kur kas svarbiau, kad mes...

– Daktare Yalomei, patikėkite, žinau, ko prašau. Prašau, perskaitykite.

Suglumau.

Ką daryti? Jis buvo tvirtai apsisprendęs. Priminiau jam, kad laiko turime nedaug, o ir jis pats puikiai supranta, jog susitinkame vienintelį kartą. Kita vertus, gal Polas žino, ką daro. Gal jis mano, kad iš tų laiškų sužinosiu apie jį viską, ko man reikia. Taip, taip, greičiausiai taip ir bus.

– Polai, tikriausiai manote, kad tuose laiškuose rasiu reikalingos informacijos apie jus?

– Sakykime, kad taip, jei dėl to jums bus lengviau juos perskaityti.

Še tau! Atviras pokalbis – mano darbo pagrindas, mano stichija, kur visuomet jaučiuosi užtikrintai. Tuo tarpu mūsų pokalbis – kažkoks keistas, nerišlus dialogas. Gal man nė neverta taip nertis iš kailio ir tiesiog palikti viską savieigai. Juk, šiaip ar taip, tai – jo valanda. Jis už ją moka. Jaučiausi kiek sutrikęs, vis dėlto paklausau jo prašymui ir ištiesęs ranką paėmiau atkištą rankraštį.

Duodamas išsipūtusį trijų žiedų segtuvą, Polas paaiškino, kad susirašinėjimas truko ilgiau nei keturiasdešimt penkerius metus iki profesoriaus Miulerio mirties 2002-aisiais. Ėmiau sklaidyti puslapius norėdamas susidaryti bendrą įspūdį. Visi laišškai segtuve buvo susegti nepaprastai kruopščiai. Atrodė, jog Polas išsaugojo, sunumeravo ir sužymėjo datomis kiekvieną gautą ar išsiųstą popierėlį – ir trumpus, niekuo neypatingus raštelius, ir ilgus, įvairiausių klausimų gvildenančius laiškus. Profesoriaus Miulerio laišškai buvo tvarkingai išspausdinti su smulkiu įmantriai išraitytu

parašu pabaigoje, tuo tarpu Polo laišakai – iš pradžių rašyti per kalnę, vėliau padauginti kopijuokliu, buvo pasirašyti tik raide P.

Polas linktelėjo man:

– Skaitykite.

Perskaitęs kelis pirmuosius laiškus supratau, kad tai buvo itin rafinuotas ir jautrus susirašinėjimas. Nors profesorius Miuleris neabejotinai gerbė Polą, vis dėlto priekaištavo jam dėl jo žavėjimosi žodžių žaismu. Jau pirmame savo laiške jis rašė: „Matau, kad esate įsimylėjęs žodžius, pone Endriau. Mėgstate žaisti su jais, bet žodžiai – tai tik natos, o melodiją sukuria idėjos. Būtent idėjos suteikia gyvenimui formą.“

„Prisipažįstu esąs kaltas, – atrasė Polas kitame laiške. – Negromuluoju žodžių ir jais nesisvaidau, mėgstu jais žaisti. Labai tikiuosi, kad šios savo ydos niekuomet neatsikratysiu.“ Apsikeitę dar keliais laiškais, nepaisydami skirtingo statuso ir pusę amžiaus siekiančio metų skirtumo, jie nusprendė atsisakyti oficialių kreipinių „pone“ ir „profesoriau“ ir toliau vienas kitą vadino tiesiog vardais – „Polai“ ir „Klodai“.

Kažkuriame laiške mano žvilgsnis užkliuvo už vieno Polo rašyto sakinio: „Niekuomet nenustoju stulbinti savo pašnekovų“. Vadinasi, aš buvau pašnekovas. Toliau Polas rašė taip: „Todėl niekuomet neišsivaduosiu iš vienvės glėbio. Žinau, kad klystu manydamas, jog kiti supranta mano aistrą skambiams žodžiams. Suprantu, kad stengiuosi užkrėsti juos ta savo aistra. Galite tik įsivaizduoti, kaip man vos pasirodžius, aplinkiniai sprunka šalin ir išsilaksto į visas puses.“ „Tai gali būti svarbu, – dingtelėjo. – „Vienatvės glėbys“ – puikus vaizdingas posakis, suteikiantis tekstui poetinio dvelksmo. Tačiau, manau, prieš mane – labai vienišas senas žmogus.“

Paskui, perskaitęs dar kelis laiškus, užtikau pastraipą, kuri privertė mane suklusti ir kuri galbūt galėjo paaiškinti visą mūsų surrealistinio susitikimo esmę. Polas rašė: „Todėl suprantate, Klodai, man nelieka nieko kito, kaip tik ieškoti kuo aštresnio ir iškilnesnio proto – tokio, kuris sugebėtų suprasti mano silpnybes, meilę poezijai ir būtų pakankamai imlus bei įžūlus su manimi diskutuoti. Ar mano žodžiai priverčia smarkiau plakti jūsų širdį, Klodai? Šiam žaidimui man reikia mitraus partnerio. Ar suteiksite man šią garbę?“

Staiga mano protą nušvietė išganinga mintis. „Dabar man aišku, kodėl Polas primygtinai prašė perskaityti laiškus. Juk tai taip akivaizdu. Kaip nesupratau to anksčiau? Profesorius Miuleris mirė prieš dvylika metų, ir Polas dairosi naujo žaidimų draugo! Štai, kuo čia dėtas mano romanas apie Nyčę! Nieko keisto, kad buvau taip išsimušęs iš vėžių. Maniau, kad tai aš bandau jį iškvosti, o iš tikrųjų buvo kaip tik priešingai. Tai štai kaip.“

Akimirką pažvelgiau į lubas, svarstydamas, kaip geriau pranešti jam šį proto nušvitimą, kai Polas nutraukė mano apmąstymus, rodydamas į laikrodį ir sakydamas:

– Prašau, daktare Yalomei, laikas eina. Skaitykite toliau.

Paklusau jo prašymui. Laiškai buvo labai įdomūs, ir aš mielai ėmiausi skaityti juos toliau.

Pirmųjų dvylikos laiškų stilius aiškiai atspindėjo studento ir mokytojo santykius. Klodas dažnai siūlydavo įvairias užduotis, pavyzdžiui: „Polai, norėčiau, kad parašytumėte darbą, kuriame palygintumėte Nyčės ir Strindbergo neapykantą moterims.“ Manau, kad Polas tikriausiai atlikdavo šias užduotis, nors vėlesniuose laiškuose apie jas nebuvo užsiminta. Apie tai jie, tikėtina, kalbėdavosi susitikę tiesiogiai. Tačiau jau po pusmečio akivaizdi dėstytojo ir studento santykių takoskyra pamažu ėmė nykti. Apie užduotis laiškuose beveik niekur nebebuvo užsimenama, ir kartais sunku būdavo atskirti, kur rašo mokytojas, o kur – mokinys. Klodas buvo atsiuntęs kelis savo eilėraščius, prašydamas Polo pareikšti savo nuomonę, ir Polo laiškų niekaip nebūtum pavadinęs pagarbiais – jis ragindavo Klodą nekreipti dėmesio į proto balsą ir daugiau pasikliauti vidiniu jausmu. Savo ruožtu Klodas kritikuodavo Polo eilėraščius sakydamas, kad jie persmelkti aistros, tačiau jų turinys nesuvokiamas.

Jų tarpusavio ryšys kiekviename laiške vis stiprėjo ir darėsi vis artimesnis. Ėmiau svarstyti, ar tik nelaikau savo rankose didžiosios ir, galbūt, vienintelės Polo gyvenimo meilės šipuliu. „Galbūt

Polas nuolatos kenčia dėl neišreikšto sielvarto. Taip, taip, be abejo, taip ir bus. Štai ką jis bando man pasakyti prašydamas perskaityti laiškus mirusiam žmogui.“

Mano galvoje ėmė sukintis vis daugiau hipotezių, tačiau nė viena iš jų negalėjo pateikti tikslaus atsakymo į man rūpimą klausimą. Kuo ilgiau skaičiau, tuo daugiau kilo klausimų. Kodėl Polas kreipėsi į mane? Jo paties teigimu, didžiausia jo problema buvo kūrybinė krizė, bet kodėl jis nerodė nė mažiausio noro bandyti iš jos išbristi? Kodėl atsisakė pasakoti apie savo gyvenimą? Ir kodėl taip keistai reikalauja, kad visą mudviejų susitikimo laiką skaityčiau šiuos seniai rašytus laiškus? Būtinai turėjau tai išsiaiškinti. Nusprendžiau, kad prieš mums išsiskiriant tikrai užduosiu Polui visus šiuos klausimus.

Tuomet mano dėmesį patraukė keli laiškai, kurie privertė mane susimąstyti. „Polai, pernelyg aukštindamas patirtį, eini pavojinga kryptimi. Noriu tau dar kartą priminti Sokrato perspėjimą, kad gyvenimas, į kurį neįsigiliname apmąstymais, nieko nevertas.“

„Puikiai pasakyta, Klodai! – mintyse tariau sau. – Ir aš taip manau. Visiškai pritariu jūsų raginimui Polui apmąstyti savo gyvenimą“.

Tačiau kitame laiške Polas aštriai atrėžė: „Jei jau turiu rinktis gyventi ar mąstyti, visuomet renkuosi gyventi. Stengiuosi nepasiduoti visuotinei manijai išsipasakoti, o ir tave raginu elgtis taip pat. Noras išsipasakoti yra moderniosios minties epidemija, kuri daugiausia plinta per šiuolaikinius psichoterapeutus. Kiekvienas mano kada nors sutiktas psichoterapeutas yra apsėstas šios manijos, kuria lengva užsikrėsti ir perduoti ją aplinkiniams. Išsipasakojimas – tai iliuzija, mirażas, netikras reikalas, liūliuojanti lopšinė. Išsipasakojimas neegzistuoja. Vadinkime jį tikroju vardu – tai bailio bandymas apsisaugoti nuo nerimastingos kaustančios baimės, kurią kelia egzistencijos nepastovumas, abejingumas ir užgaidumas.“ Šią pastraipą perskaitęs antrą, paskui ir trečią kartą, pasijutau išmuštas iš pusiausvyros. Jau nebebuvau toks įsitikinęs savo galvoje gimusių idėjų teisingumu. Žinojau, kad Polas niekuomet nepriimtų mano kvietimo žaisti.

Retsykiais pakeldavau akis ir pamatydavau įsmeigtą į save Polo žvilgsnį, sekantį kiekvieną mano krustelėjimą ir raginantį skaityti toliau. Bet galų gale pamatęs, kad liko tik dešimt minučių, ryžtingai užverčiau segtuvą ir tariau:

– Polai, turim nedaug laiko, o aš norėčiau pasikalbėti su jumis dar apie kai ką. Jaučiuosi nesmagiai. Mūsų susitikimas artėja prie pabaigos, o mes net nepradėjome gilintis į problemą, dėl kurios jūs ir kreipėtės į mane – jūsų didžiausią rūpestį – kūrybinę krizę.

– Niekuomet to nesakiau.

– Bet savo elektroniniame laiške rašėte... štai, turiu jį išsispausdinęs..., – atsiverčiau segtuvą, tačiau man dar nespėjus jo rasti, Polas tarė:

– Prisimenu, ką rašiau: „...norėčiau su jumis pasikonsultuoti. Perskaičiau jūsų romaną „Kai Nyčė verkė“ ir pamaniau, gal sutiksime priimti kūrybinės krizės ištikta kolegą rašytoją.“

Žvilgtelėjęs į jį tikėjauosi išvysti šypsena, tačiau jo veido išraiška, kaip ir anksčiau, buvo labai rimta. Taip, jis rašė, kad yra ištikta kūrybinės krizės, tačiau neįvardijo jos kaip problemos, kuriai išspręsti jam būtų reikalinga pagalba. Visa tai buvo panašu į žodžių pinkles, ir aš stengiausi neparodyti jam savo susierzinimo.

– Esu įpratęs teikti pagalbą problemų turintiems žmonėms. Būtent toks ir yra psichoterapeuto darbas. Todėl visiškai natūralu, kad taip maniau ir apie jus.

– Visiškai jus suprantu.

– Tuomet pradėkime nuo pradžių. Pasakykite, kuo galėčiau jums padėti?

– Ką manote apie šiuos laiškus?

– Gal galėtumėte sukonkretinti klausimą? Tuomet būtų paprasčiau suformuluoti atsakymą.

– Bet kokia jūsų išsakyta mintis man bus nepaprastai vertinga.

– Gerai, – atsivertęs užrašų knygele ėmiau ją sklaidyti. – Kaip suprantate, per tiek laiko man pavyko perskaityti tik nedidelę dalį laiškų, tačiau apibendrinamas galiu pasakyti, kad jie mane sužavėjo, Polai. Iš jų sklinda nepaprastai gili išmintis ir erudicija. Mane nustebino pasikeitę

jūdvieju vaidmenys. Iš pradžių jūs buvote studentas, o jis – mokytojas. Tačiau akivaizdu, kad buvote ypatingas studentas, todėl vos po kelių mėnesių jūs, anas jaunuolis ir anas garsus profesorius, pradėjote susirašinėti kaip lygus su lygiu. Akivaizdu, kad jis labai vertino jūsų pastabas ir nuomonę. Jis žavėjosi jūsų proza, vertino jūsų išsakytą kritiką jo darbų atžvilgiu ir, spėju, bet kuriam kitam studentui jo skiriamas laikas ir energija nė iš tolo neprilygo tam, ką gaudavote jūs. Ir, žinant, kad jūsų susirašinėjimas truko dar ilgai po to, kai nustojote studijuoti, akivaizdu, kad judu buvote nepaprastai svarbūs vienas kitam.

Pažvelgiau į Polą. Jis sėdėjo nejudėdamas, ir jo akyse ėmė tvenktis ašaros. Jis godžiai gaudė kiekvieną mano žodį, akivaizdžiai tikėdamasis išgirsti dar daugiau. Pagaliau, pagaliau mums pavyko suartėti. Pagaliau galėjau jam kažką duoti. Tapau Polui nepaprastai svarbios akistatos su praeitimi liudininku. Aš ir tik aš vienas galėjau paliudyti, kad didis žmogus laikė Polą Endrių svarbiu. Deja, tas didis žmogus mirė prieš daugelį metų, o Polas pernelyg paseno, kad būtų galėjęs pats vienas semtis stiprybės iš to žinojimo. Jam reikėjo liudininko, kokio nors žinomo žmogaus, ir tam buvau pasirinktas aš. Taip, tuo nė kiek neabejojau. Tai buvo tiesa.

Dabar reikėjo garsiai išsakyti kai kuriuos Polui aktualius savo apmąstymus. Pamatęs, kad per kelias mums likusias minutes niekaip nesugebėsiu perteikti gausybės savo išvalgų, susimąsčiau, nuo ko pradėti, tačiau galų gale iš pradžių pasakiau akivaizdžiausią dalyką:

– Polai, didžiausią išpūdį jūsų laiškuose man paliko jus ir profesorių Miulerį siejusio ryšio tvirtumas ir švelnumas. Manau, kad tai buvo didžiulė meilė, ir jo mirtį tikriausiai išgyvenote labai sunkiai. Svarstau, ar ta skausminga netektis vis dar jus slegia ir ar būtent *dėl to* norėjote susitikti su manimi. Kaip manote?

Polas nieko neatsakė, tik ištiesė ranką prašydamas gražinti rankraštį, kurį jam ir atidaviau. Atsegęs portfelį, įgrūdo segtuvą vidun ir užtraukė užtrauktuką.

– Ar aš teisus, Polai?

– Norėjau susitikti su jumis todėl, kad norėjau. O dabar, kai pasikalbėjau, gavau būtent tai, ko troškau. Jūs man padėjote, labai padėjote. To man ir reikėjo. Ačiū.

– Dar palūškėkite, Polai, neišeikite. Visuomet maniau, kad labai svarbu yra suprasti tai, kas labiausiai padeda. Gal galėtumėte trumpai paaiškinti, kaip jums padėjau? Manau, kad jei išsamiau tai paaiškintumėte, ateityje tai būtų naudinga jums pačiam, o galbūt ir man bei mano pacientams.

– Atsiprašau, Irvai, kad išeinu užminęs tiek daug mįslių, bet mūsų laikas jau baigėsi, – ir jis susverdėjo bandydamas atsistoti. Prišokęs sugriebiau už alkūnės, norėdamas padėti jam išlaikyti pusiausvyrą. Tada jis išsitiesė, paspaudė man ranką ir pagyvėjusiu žingsniu išėjo iš kabineto.

Antras skyrius Apie tikrumą

ČARLZAS – PUIKIAI ATRODANTIS VIENOS VERSLO ĮMONĖS VADOVAS – gyvenime turėjo gerą pagrindą: puikų išsilavinimą Andoverio, Harvardo universitetuose ir Harvardo verslo mokykloje, jo senelis ir tėvas sėkmingai darbavosi bankų versle, o mama buvo garsaus moterų koledžo patikėtinių valdybos pirmininkė. Jo gyvenimas buvo viskuo aprūpintas: ištaigingas butas San Fransiske, pro kurio langus driekėsi panoraminiai vaizdai nuo Aukso Vartų tilto iki pat Įlankos tilto, nuostabi socialine veikla garsėjanti žmona, šešiaženklės sumas siekiantis atlyginimas ir kabrioletas „Jaguar XKE“. Ir visa tai sulaukus vos trisdešimt septynerių.

Ir vis dėlto kai ko jam trūko. Čarlzą nuolat kamuodavo abejonės pačiu savimi ir kaltės jausmas, jis nuolat dėl visko grauždavosi, o greitkelyje pamatęs policijos automobilį apsipildavo prakaitu.

– Ore plevenantis kaltės jausmas, ieškantis nuodėmių, – tai aš, – juokais sakydavo jis.

Be to, jį nepaliaujamai kankino slogūs sapnai, kuriuose jis regėdavo save subjaurotą didžiulių negyjančių žaizdų, susigūžusį rūsyje ar oloje; sapnuose jis virsdavo padugne, chuliganu, nusikaltėliu arba sukčiumi. Tačiau nors Čarlzo sapnai ir būdavo tokie gniuždantys, į juos prasiskverbėdavo šmaikštus jo humoras.

– Stovėjau būryje žmonių, kurie buvo susirinkę į atranką, tikėdamiesi gauti vaidmenį filme, – pasakojo jis apie vieną iš sapnų per kažkurį iš pirmųjų mūsų užsiėmimų. – Sulaukęs eilės, savo vaidmenį atlikau visai neblogai, ir režisierius, pasikvietęs iš laukiamosios salės, pagyrė mano pasirodymą. Paskui paklausė, ką esu vaidinęs anksčiau. Kai atsakiau, kad anksčiau dar neteko vaidinti, jis trinktelėjo kumščiu į stalą, pašoko ir eidamas pro duris riktelėjo: „Tai koks tu aktorius?! Tu tik vaidini aktorių.“ Bėgau iš paskos šaukdamas: „Jeigu vaidini aktorių, tai ir esi aktorius.“ Tačiau jis nesustodamas žingsniavo toliau ir netrukus jau buvo kažkur labai toli. Aš iš visų jėgų sušukau: „Aktoriai juk vaidina žmones! Štai, ką daro aktoriai!“ Bet ir tai nepadėjo. Jis išnyko, ir aš likau vienas.

Čarlzo nesaugumo jausmas atrodė esąs toks nepajudinamai tvirtas, kad jo neišsklaidydavo jokie Čarlzui rodomi pripažinimo ženklai. Visa, kas teigiama – pasiekimai, įvertinimai, šilti žmonos, vaikų ir draugų jausmai, puikūs klientų ar darbuotojų atsiliepimai – iš jo sąmonės išnykdavo taip greitai, kaip pro rėtį nubėgantis vanduo. Nors, mano nuomone, mums sekėsi dirbti visai neblogai, jis buvo atkakliai įsitikinęs, kad veda mane iš kantrybės arba kad kelia man nuobodulį.

Kartą užsiminiau, jog jis pernelyg švaistosi pinigais, ir ši mano pastaba taip jam įstrigo, kad dažnai kartodavo ją mūsų užsiėmimuose. Valandų valandas bandėme išsiaiškinti to nepakantumo sau priežastis, gilinomės į visus dažniausiai jį sukeliančius veiksnius – neaukšti intelekto koeficiento ir standartizuotų priėmimo į universitetus testų balai, nesugebėjimas pasipriešinti mušikai pradinėje mokykloje, paauglystės spuogai, nevykėliškas pasirodymas šokių aikštelėje, retsykiais patiriama priešlaikinė ejakuliacija, nerimas dėl pernelyg mažos varpos – ir galų gale užčiuopėme esminę šios slegiančios būsenos priežastį.

– Visos nelaimės prasidėjo vieną rytą, kai man buvo aštuoneri, – pasakė Čarlzas. – Mano tėtis, kuris buvo Olimpinių žaidynių buriuotojas, vieną apniukusį vėjuotą rytą, kaip paprastai, išsiruošė paplaukioti. Jis išplaukė nedideliu laiveliu iš Meino Bar Harboro uosto ir daugiau niekuomet nebegrižo. Ta diena giliai įsirėžusi į mano sąmonę: siaubingas visos šeimos nerimas, artėjanti stipri audra, nepaliaujamas mamos žingsniavimas po kambarį, skambučiai draugams ir pakrantės apsaugos tarnybai, nerimastingas laukimas, kada suskambės telefonas ant raudona languota staltiese užtiesto virtuvės stalo, ir mūsų auganti baimė girdint stūgaujantį vėją prieš užslenkant nakčiai. O visų sunkiausia buvo girdėti mamos aimanas ankstų kitos dienos rytą, kai pakrantės apsauga paskambinusi pranešė, kad aptiko apvirtusį tuščią laivą. Mano tėvo kūnas taip ir nebuvo rastas.

Čarlzo skruostais upeliais liejosi ašaros, o užplūdę jausmai gniaužė balsą, lyg viskas būtų vykę vakar, o ne prieš dvidešimt aštuonerius metus.

– Tada baigėsi nerūpestingas mano gyvenimas. Nebebuvo tvirtų šiltų tėvo apkabinimų, pasagų mėtymo rungčių, nebežaisdavome nei kuniškėmis šaškėmis, nei „Monopolio“. Turbūt tuomet ir suvokiau, kad niekada jau nebus taip kaip anksčiau.

Čarlzo motina gedėjo visą likusį gyvenimą; niekuomet taip ir neatsirado žmogaus, galėjusio užimti tėvo vietą. Čarlzo teigimu, jis tapo pats sau tėvu. Taip, galimybė pačiam formuoti savo asmenybę turi privalumų – saviugda gali suteikti nepaprastos vidinės stiprybės. Tačiau kartu tai – vienišiaus dalia, ir dažnai gūdžiomis naktimis Čarlzas skausmingai ilgėdavosi seniai išblėsusio namų židinio šilumos.

Prieš metus viename labdaros renginyje Čarlzas susipažino su aukštųjų technologijų specialistu Džeimsu Periu. Abu vyrai susibičiuliavo, ir po kelių susitikimų Džeimsas pateikė Čarlzui viliojantį pasiūlymą užimti vadovaujančias pareigas jo steigiamoje įmonėje. Dvidešimčia metų vyresnis Džeimsas buvo užčiuopęs aukso gyslą Silikono slėnyje. Ir nors jau susikrovęs didžiulius turtus, nebegalėjo, kaip pats sakė, baigti šio žaidimo, todėl ir toliau steigė naujas įmones. Nors jų santykiai buvo daugiasluoksniai – draugai, darbdavys ir darbuotojas, vadovas ir globotinis, – jiems pavykdavo išlaikyti harmoningą bendravimą. Abu darbo reikalais nemažai keliaudavo, tačiau kai būdavo mieste, niekada neatsisakydavo baigiantis dienai pasėdėti prie taurės gėrimo ir pasišnekučiuoti. Kalbėdavosi jie apie viską – bendrovę, konkurentus, naujus gaminius, darbuotojų problemas, savo šeimas, investicijas, naujausius filmus, atostogų planus ir kitus dalykus, kurie šaudavo į galvą. Čarlzas labai vertino šias atvirumo valandėles.

Kaip tik tuomet – netrukus po to, kai susipažino su Džeimsu – Čarlzas ir kreipėsi į mane pirmą kartą. Nors gali atrodyti paradoksalu kreiptis terapinio gydymo ramybės metu, kai tave supa aplinkinių rūpestis ir globa, tokį žingsnį paaiškinti buvo nesunku. Džeimso rodomas dėmesys ir tėviškas rūpestis atgaivino Čarlzo atmintyje prisiminimus apie tėvo mirtį ir dar aiškiau leido pajusti, ko jis buvo netekęs.

Vieną dieną, prasidėjus ketvirtam mūsų užsiėmimų mėnesiui, Čarlzas paskambino ir paprašė skubiai susitikti. Į mano kabinetą jis įžengė papilkėjusiu veidu. Lėtai nuėjęs prie kėdės ir atsargiai į ją sėsdamasis, jis tesugebėjo ištarti du žodžius:

– Jis mirė.

– Kas, Čarlzai?

– Džeimsas mirė. Stiprus insultas. Mirė akimirksniu. Jo žmona sakė, kad grįžusi namo po dalykinės vakarienės su kitais valdybos nariais, rado jį svetainėje susmukusį ant kėdės. Dieve, juk jis net niekuo nesirgo! Tai taip netikėta.

– Siaubinga! Ši žinia tau, regis, – didžiulis smūgis.

– Net nežinau, ką ir pasakyti? Žodžiais nenusakoma... Jis buvo toks geras žmogus, toks dėmesingas. Man labai pasisekė, kad susipažinau su juo. Taip ir žinojau! Jau kurį laiką pagalvodavau, kad viskas klostosi pernelyg gerai, kad ilgai tęstųsi! Viešpatie, kaip užjaučiu jo žmoną ir vaikus.

– O aš užjaučiu tave.

Kitas dvi savaites su Čarlzu susitikinėjome po du tris kartus kas savaitę. Jis negalėjo dirbti, prastai miegojo, o per mūsų užsiėmimus dažnai pravirkdavo. Jis nepaliaujamai kalbėjo, kaip gerbė Perį ir koks dėkingas jam už kartu praleistą laiką. Praeitais netekčių skausmas vėl atgijo, ir jis prisiminė ne tik savo tėvą, bet ir mamą, kuri numirė prieš trejus metus ir mėnesį, septintoje klasėje mirusį vaikystės draugą Michaelį, stovyklos vadovą Klifą, mirusį trūkus kraujagyslei. Kartas nuo karto Čarlzas vis paminėdavo šoką.

– Pasigilinkime į tavo minimo šoko sąvoką, – pasiūliau. – Kaip jį apibūdintum?

– Mirtis visada sukelia šoką.

– Paaiškink išsamiau, kaip jį supranti.

– Juk ir taip aišku.

– Įvardyk tai žodžiais.

– Tik taukšt, ir gyvenimas baigtas. Tiesiog, va taip. Niekur nuo to nepasislėpsi. Saugumas – tik tuščias žodis. Laikinumas... Gyvenimas yra laikinas... Žinojau tai... Kas gi to nežino? Tačiau niekuomet apie tai nesusimąstydavau, nenorėdavau net pernelyg gilintis, bet mirus Džeimsui negaliu apie tai negalvoti. Šios mintys niekada neapleidžia manęs. Jis buvo vyresnis, ir aš žinojau, kad jis mirs anksčiau už mane. Tiesiog esu priverstas susitaikyti su tam tikrais dalykais.

– Papasakok apie juos. Kokiais dalykais?

– Savo paties gyvenimu, artėjančia savo mirtimi. Su mirties permanentiškumu, su tuo, kad numirštame amžiams. Kažkodėl niekaip negaliu atsikratyti būtent minties apie tai, kad *mirštame amžiams*. O, kaip pavydžiu savo tikintiems draugams ir jų pomirtiniam gyvenimui. Kaip norėčiau ir pats tikėti visais tais dalykais, – giliai įkvėpęs, jis pažvelgė į mane. – Tai štai, apie ką galvoju. Ir dar apie daugybę kitų svarbių klausimų.

– Kokių?

– Apie tai, kaip beprasmiška visą savo gyvenimą praleisti darbe stengiantis uždirbti daugiau pinigų negu reikia. Nors man jų pakanka, bet vis tiek stengiuosi turėti jų daugiau ir daugiau. Kaip ir Džeimsas. Liūdna pagalvojus, kaip iki šiol gyvenau. Galėjau būti geresnis vyras, geresnis tėvas. Ačiū Dievui, dar turiu laiko.

„Ačiū Dievui, dar turiu laiko.“ Pradžiugau išgirdęs tokius jo žodžius. Teko pažinoti daugybę žmonių, kurie išgyvenę sielvartą prabildavo šia pozityvia gaida. Susidūrę su skaudžia gyvenimo realybe, jie praregėdavo ir kai ką savo gyvenime sugebėdavo pakeisti iš pagrindų. Atrodė, taip galėjo būti ir Čarlzo atveju. Tikėjaisi, kad man pavyks nukreipti jį teisinga linkme.

Tačiau praėjus maždaug trimis savaitėms nuo Džeimso Perio mirties į mano kabinetą Čarlzas įžengė nepaprastai susijaudinęs. Jis sunkiai alsavo ir, mėgindamas nusiraminti, ranką spaudė prie krūtinės. Paskui giliai iškvėpė, lėtai sėsdamasis ant kėdės.

– Labai džiaugiuosi, kad šiandien turėjome susitikti. Jei šio užsiėmimo nebūtume suplanavę anksčiau, vakar vakare tikriausiai pats būčiau paskambinęs. Ką tik patyriau vieną iš didžiausių savo gyvenimo sukrėtimų.

– Kas nutiko?

– Vakare man paskambinusi Margo Peri, velionio Džeimso žmona, paprašė užėiti pas ją sakydama, kad nori su manimi pasikalbėti. Nuvykau pas ją vakare ir... Gal geriau iš karto eisiu prie reikalo. Štai, ką iš jos išgirdau: „Nenorėjau tau sakyti, Čarlzai, bet apie tai jau žino pernelyg daug žmonių. Bus geriau, jei apie tai išgirsi iš manęs nei iš ko kito. Džeimsas mirė ne nuo insulto. Jis nusižudė.“ Nuo tos akimirkos nebegaliu daugiau apie nieką galvoti. Pasaulis apvirto aukštyn kojomis.

– Siaubinga! Pasakyk, kaip jautiesi.

– Tiek daug visko. Jausmų maišalynė. Sunku net nupasakoti.

– Pradėk nuo bet ko.

– Pirmiausia, apie ką pagalvoju, buvo tai, kad jei *jis* gali nusižudyti, *vadinasi, galiu ir aš*. Na, kaip čia geriau viską paaiškinti. Žodžiu, jį pažinojau taip gerai, mes buvome tokie artimi... Jis buvo labai panašus į mane, o aš – į jį. Ir jei jis galėjo taip pasielgti, jei jis galėjo pakelti ranką prieš save, *vadinasi, galiu ir aš*. Šis suvokimas sukrėtė mane iki širdies gelmių. Nesijaudinkite, negalvoju apie savižudybę, nors ši mintis manęs neapleidžia. *Jei jis galėjo, vadinasi, galiu ir aš*. Mirtis, savižudybė – dabar tai jau ne vien abstrakčios idėjos. Tai – realybė. Bet kodėl? Kodėl jis nusižudė? Niekada to nesužinosiu. Jo žmona sako nenutuokianti, kodėl jis taip pasielgė, arba bent jau taip teigia. Jos tvirtinimu, tai jai labai netikėta. Teks susitaikyti su tuo, kad niekada to ir nesužinosiu.

– O toliau, Čarlzai, pasakok viską.

– Pasaulis apvirto aukštyn kojomis. Daugiau nebesuprantu, kas yra tikra. Jis buvo toks stiprus, tvirtas ir taip mane palaikė. Be galo manimi rūpinosi, galvojo apie mane, ir vis dėlto – kas galėtų patikėti, – kol kaip įmanydamas globojo mane, pats turbūt kankinosi taip, kad nebematė prasmės gyventi. Tai kas yra tikra? Kuo galima tikėti? Visą tą laiką, kol rūpinosi manimi, jis

svarstė apie savižudybę. Suprantate, ką noriu pasakyti? Tos nuostabios palaimingos akimirkos, kurias praleisdavome šnekučiuodamiesi, tos mudviejų atvirumo valandėlės, – dabar jau žinau, *ju nebuvo*. Jaučiau, kad mudviejų ryšys tvirtas, dalijausi su juo viskuo, tačiau tai buvo vieno žmogaus šou. Jis jame nedalyvavo. Jam nebuvo gera, jis tik ir galvojo, kaip išeiti iš šio pasaulio. Daugiau nebesuprantu, kas yra tikra. Tai buvo mano susikurta tikrovės iliuzija.

– O kaip ši tikrovė? Šis kabinetas? Tu ir aš? Tai, kaip mes bendraujame?

– Jau nežinau, kuo tikėti ir kuo pasitikėti. Nėra tokio dalyko kaip „mes“. Iš tiesų aš esu vienas. Abejoju, ar šiuo metu, kai kalbamės, abu jaučiame tą patį.

– Norėčiau, kad mudu kuo labiau priartėtume prie sąvokos „mes“. Tarp dviejų žmonių visuomet išliks šioks toks atstumas, tačiau norėčiau, kad tas atstumas šiame kabinete būtų kuo mažesnis.

– Bet, Irvai, aš galiu tik *spėlioti*, ką jūs mąstote ir jaučiate. Tik pažiūrėkite, kaip klydau dėl Džeimso. Įsivaizdavau, kad mes – duetas, o pasirodė, kad atlieku solo partiją. Esu tikras, kad ir čia vyksta tas pats, kad ir apie jus įsivaizduoju tai, ko nėra. – Kiek paabejojęs Čarlzas staiga paklausė: – Apie ką galvojate būtent šią akimirką?

Prieš dvidešimt ar trisdešimt metų toks klausimas būtų tikrai išmušęs mane iš pusiausvyros. Tačiau, įgijęs terapinio darbo patirties, išmokau pasitikėti savo pasąmone žinodamas, kad ji neleis nusizengti profesinei etikai. Be to, puikiai žinojau, kad svarbiausia ne tai, ką pasakysiu galvojęs, bet tai, kad *sutinku apie tai kalbėti*. Todėl pasakiau pirmą man į galvą atėjusį dalyką:

– Kai uždavei šį klausimą, man toptelėjo labai keista mintis. Prisiminiau užrašą, kurį neseniai buvau skaitęs vienoje anoniminėje paslapčių svetainėje. Ten buvo parašyta: „Aš dirbu „Starbucks“⁵, ir kai klientai elgiasi nepagarbiai, atnešu jiems kavos be kofeino.“

Čarlzas nustebejęs pažvelgė į mane ir staiga pratrūko juoktis:

– Ką? Kuo čia dėtas tas užrašas?

– Tu paklausei, ką aš galvoju, ir man dingtelėjo, kad paslapčių turi visi. Pamėginsiu paaiškinti viską iš eilės. Prieš kelias minutes, tau pradėjus kalbėti apie tikrovės pobūdį ir tai, kaip tą tikrovę susikūrei, supratau, kad išties tu esi teisus. Tikrovė – tai ne kažkokia abstrakti sąvoka, o iš esmės tai, ką kiekvienas iš mūsų susikuria ar įsivaizduoja. Tada, – išklausyk mane, juk klausei, apie ką aš galvoju, – staiga prisiminiau vokiečių filosofą Kantą ir jo mokymą apie tai, kad mūsų mąstymo pobūdis didžia dalimi lemia, kaip mes suvoksime tikrovę. O vėliau prisiminiau visas didžiąsias paslaptis, kurias esu girdėjęs per savo pusšimtį metų truncančią psichologo darbo praktiką ir pagalvojau, kad, nepaisant visų mūsų pastangų suartėti su kitu žmogumi, tam tikras atstumas vis tiek neišvengiamai liks. Paskui dar pamaniau, kad ir raudoną spalvą ar kavos skonį mudu abu galime suvokti nepaprastai skirtingai. Kava – štai kas! Štai raktas į „Starbucks“ *paslaptį*. Atsiprašau, Čarlzai, bijau, kad būsiu pernelyg nukrypęs į lankas.

– Ne, visai ne.

– Sakyk, ką mąstei, kol taip kalbėjau.

– Puiku! Man patinka, kai taip kalbate. Patinka, kai dalijatės mintimis.

– O štai dar vienas atsitikimas. Prisiminiau vieną seniai, dar studentavimo metais seminarą papasakotą istoriją. Į psichologą kreipėsi vyras, kuris buvo praleidęs nuostabų medaus mėnesį vienoje iš tropinių salų, ir tai buvo vienas iš pačių džiugiausių įvykių jo gyvenime. Tačiau kitais metais jo santuoka ėmė sparčiai byrėti, ir jie išsiskyrė. Kažkuriuo metu iš savo žmonos jis sužinojo, kad visą tą laiką, kol buvo kartu, taip pat ir per medaus mėnesį, visą tą laiką ji galvojo apie kitą vyrą. Jis reagavo labai panašiai kaip tu. Jis suprato, kad tropinėje saloje praleistas laikas nebuvo idiliškas jiems abiems, kad jam irgi teko solo partija. Daugiau smulkmenų neprisimenu, pamenu tik, kad jis, kaip ir tu, manė, kad tikrovė yra suskaldyta.

– Suskaldyta tikrovė... Man tai taip gerai pažįstama. Ji persekioja mane net sapnuose. Praeitą naktį regėjau nepaprastai ryškius sapnus, nors atsimenu nedaug ką. Buvau lėlių namelyje. Palietęs

⁵ Tarptautinis amerikiečių kavinių tinklas.

užuolaidas ir langus supratau, kad jie padaryti iš popieriaus ir celofano. Viskas buvo labai trapu, bet netrukus išgirdau garsius žingsnius ir persigandau, kad nesumindytų namelio.

– Čarlzai, pasitikrinkime dar kartą, kokia šiuo metu yra mus supanti tikrovė? Išpėju, kad ir toliau periodiškai to klausinėsiu. Kaip mudviem sekasi dabar bendrauti?

– Manau, kad geriau negu aplinkiniams. Noriu pasakyti, kad tapome atviresni. Bet vis tiek šioks toks atstumas išliko. Ne, ne šioks toks, o *didelis* atstumas. Iš *tikrujų* mudviejų tikrovė yra skirtinga.

– Ką gi, stenkimės ir toliau tą atstumą mažinti. Ko norėtum manęs paklausti?

– Hm... Anksčiau niekada manęs to neklausėte. Turiu daugybę klausimų. Ką manote apie mane? Koks jausmas būti vienoje patalpoje su manimi? Ar jums sunku išverti šią valandą su manimi?

– Geri klausimai... Tiesiog išsakysiu tai, kas mano mintyse, ir nesistengsiu atsakinėti nuosekliai. Taigi, jaudinuosi dėl to, ką tau tenka išgyventi. Aš visu šimtu procentų esu šiame kabinete. Tu man patinki, ir aš gerbiu tave – manau, ar bent tikiuosi, kad žinai tai, ir labai noriu tau padėti. Galvoju, kaip tau teko kankintis žuvus tėvui ir kaip smarkiai jo mirtis paveikė visą tavo gyvenimą. Dar galvoju, kad labai sunku buvo staiga prarasti tą brangų ryšį, kuris siejo tave ir Džeimsą Perį. Spėju, kad tėvo ir Džeimso netektis smarkiai paveikė ir tavo jausmus man. Apie ką dar galvoju? Galiu pasakyti, kad susitinkant su tavimi, mane apima dvejopi ir tarpusavyje nederantys jausmai. Viena vertus, noriu atstoti tau tėvą, bet kartu noriu padėti tau atsikratyti poreikio jausti jį šalia.

Man kalbant, Čarlzas linktelėjo galva ir, nukreipęs žvilgsnį į grindis, nutilo.

– Na, kaip, Čarlzai, ar dabar mes pakankamai nuoširdūs? – paklausiau.

– Ne visai aiškiai pasakiau. Iš tikrujų problema – ne *jūs*, o *aš*. Pernelyg daug dalykų laikiau užgniaužęs savyje... pernelyg daug dalykų, apie kuriuos nenorėjau kalbėti.

– Bijojai atstumti mane?

Čarlzas palingavo galvą:

– Iš dalies.

Buvau įsitikinęs, kad žinau, ką jis mano: tai – mano amžius. Ir dirbant su kitais pacientais, teko tai patirti.

– Baiminai išskaudinti mane?

Jis pritariai linktelėjo.

– Patikėk, pasirūpinti savo jausmais – mano paties darbas. Aš tau padėsiu, papasakok man viską.

Atlaisvinęs kaklaraištį ir prasisėgęs viršutinę sagą, jis prabilo:

– Papasakosiu vieną praeitos nakties sapną. Kalbėjomės jūsų kabinete, tik jis atrodė nelyginant medžio dirbtuvės – regėjau medienos krūvą, didelį stalinį pjūklą, oblių ir šlifuoکلį. Staiga jūs surikote, griebėtės už krūtinės ir susmukote ant grindų. Prišokau norėdamas jums padėti. Paskambinau 911 ir laikiau jus glėbyje, kol atvyko pagalba. Paskui padėjau užkelti jus ant neštuvų. Sapnavau dar kažką, bet dabar neprisimenu.

– Kaip paaiškintum šį sapną?

– Viskas labai paprasta. Žinodamas, kiek jums metų, baiminuosi, kad nenumirtumėte. Dirbtuvių įvaizdis irgi lengvai paaiškinamas. Sapne sutapatinau jus su savo vidurinės mokyklos darbų mokytoju Reiliu. Jis buvo labai senas ir kiek atstodavo man tėvą. Aplankydavau jį ir baigęs mokyklą.

– O jausmai sapne?

– Tiksliai nepamenu, bet žinau, kad mane buvo apėmusi panika. Be to, labai didžiavausi savimi, kad sugebėjau jums padėti.

– Gerai, kad apie tai papasakojai. Ar galėtum papasakoti ir kitus sapnus, kuriuos nutylėjai?

– Ką gi... Man nesmagu kalbėti, tačiau atmintyje išliko vienas sapnas, kurį sapnavau gal prieš savaitę ar prieš dešimt dienų. Sapnavau, kad susitikę mes, kaip ir dabar, sėdėjome šiose kėdėse, tačiau aplinkui nebuvo sienų ir aš nesupratau, ar esame viduje, ar lauke. Jūs buvote paniuręs. Palinkęs prie manęs pasakėte, kad jums liko gyventi tik šeši mėnesiai. O paskui... visiškai nesąmonė... aš

pasiūliau jums sandorį: išmokysiu jus numirti, o jūs padėsite man tapti psichologu. Daugiau nelabai ką teprisimenu, tik žinau, kad mudu daug verkėme.

– Pirmoji sapno dalis aiški. Žinodamas mano amžių, tu jaudiniesi, kiek man dar liko gyventi. Tačiau ką galėtų reikšti antroji dalis – tavo noras tapti psichologu?

– Nežinau, kaip tai suprasti. Niekada nesvarsčiau galimybės tapti psichologu, nes man tai būtų per sunku. Nemanau, kad sugebėčiau atlaikyti nuolatinę slogių jausmų laviną, todėl be galo žaviuosiu jumis. Jūs buvote geras, nepaprastai geras ir visuomet mokėdavote nukreipti mane tinkama linkme, – Čarlzas pasilenkė ir paėmęs popierinę servetėlę nusišluostė kaktą. – Man labai sunku apie tai kalbėti. Jūs man taip padėjote, o aš štai sėdžiu čia skaudindamas jus savo siaubingais sapnais. Taip negalima.

– Tu ateini čia tam, kad išsakytum savo mintis, ir tau puikiai sekasi. *Suprantama*, mano amžius kelia tau nerimą. Abu juk žinome, kad sulaukus mano amžiaus – aštuoniasdešimt vienerių – gyvenimas eina į pabaigą. Sielvartauji dėl Džeimso, dėl savo tėvo, todėl visai suprantama, kad tau baisu netekti ir manęs. Aštuoniasdešimt vieneri – garbus amžius, neįtikėtinais garbus. Pats nustembu pradėjęs apie tai mąstyti. Nesijaučiu senas, todėl vis pasvarstau, kaip nutiko, kad man – jau aštuoniasdešimt vieneri. Visuomet būdavau jauniausias vaikas – mokykloje, vasaros stovyklos beisbolo komandoje, teniso komandoje. O dabar, kur beapisukčiau – restorane, kine, specialistų konferencijose, – staiga tampa pats vyriausias. Negaliu su tuo susitaikyti.

Giliai atsidusau. Keletą akimirų sėdėjome tylėdami.

– Norėčiau tavęs dar kartą paklausti, Čarlzai. Ką manai apie mūsų bendravimą? Koks tas mus skiriantis atstumas?

– Atstumas smarkiai sumažėjo. Bet viskas yra nepaprastai slogu. Tai – keistas pokalbis. Paprastai žmogui juk nesakoma: „Jaudinuosi, kad mirsi.“ Jums tikriausiai skaudu tai girdėti, o šiuo metu visų mažiausiai noriu jus skaudinti.

– Bet juk tai nėra įprasta vieta. Čia nėra arba bent jau neturėtų būti jokių kliūčių bendrauti atvirai. Ir, nepamiršk, kad nepasakei man nieko, apie ką pats nebūčiau ilgai mąstęs. Čia labai svarbu į viską sugebėti žvelgti atvirai.

Čarlzas linktelėjo. Išivyravo dar viena tylos valandėlė.

– Šiandien tylos akimirų mūsų užsiėmime daugiau nei kada nors anksčiau, – tariau.

Čarlzas dar kartą linktelėjo:

– Visos mano mintys yra čia, ir aš girdžiu, ką sakote. Tiesiog šis pokalbis gniuždo mane.

– Yra dar kai kas svarbaus, ką norėčiau tau pasakyti. Nori tikėti, nori – ne, galvojimas apie gyvenimo pabaigą turi ir privalumų. Papasakosiu tau keistą nutikimą, kuris įvyko prieš kelias dienas. Buvo maždaug šešta valanda vakaro, ir prie įvažiavimo į mūsų kiemą pamačiau žmoną, kažką imančią iš pašto dėžutės. Pradėjau eiti link jos. Pasukusi galvą ji nusišypsojo. Staiga visiškai nepaaiškinamu būdu mano galvoje viskas persivertė, ir keletą akimirų regėjau save tamsiame kambaryje, stebintį mirguliuojantį namų gamybos filmą iš savo paties gyvenimo scenų. Jaučiausi labai panašiai kaip knygos „Paskutinė Krapo juosta“ pagrindinis veikėjas. Skaitei tą Samuelio Beketo pjesę?

– Ne, bet teko apie ją girdėti.

– Tai – senyvo amžiaus žmogaus monologas jo gimtadienio dieną, kai jis perklauso ankstesniais gimtadieniais darytus įrašus. Man nutiko panašiai kaip Krapui – mano galvoje ėmė sukintis senų gyvenimo epizodų kadrai. Ir tuomet išvydau savo žmoną mirusią, kuri atsisuko į mane plačiai šypsodamasi ir mostu kvietė prieiti arčiau. Žiūrint į ją mane užplūdo skausmas ir neapsakomas sielvartas. Paskui staiga viskas išnyko, aš grįžau į dabartį, ir štai ji čia, – gyvybinga, švytinti, apčiuopiama, spinduliuojanti nuostabia ankstyvo rudens šypsena. Mane užliejo šilta džiaugsmo banga. Nudžiugau, kad vis dar esame gyvi. Nieko nelaukęs priglaudžiau ją prie savęs, ir mes leidomės į vakarinį pasivaikščiojimą.

Klausant to nutikimo, mano akys nejučiom pritvinko ašarų, ir aš ištiesiau ranką paimti servetėlę. Čarlzas irgi paėmė vieną ir prispaudė ją prie akių.

– Norite pasakyti „Mokėkite vertinti tai, ką turite“.

– Būtent. Noriu pasakyti, kad mąstydami apie pabaigą į dabartį galbūt išmoksime žvelgti dėkingesniu žvilgsniu.

Abu su Čarlzu dirstelėjome į laikrodį. Mūsų užsiėmimas užsitęsė keliomis minutėmis ilgiau, ir jis lėtai ėmė rinktis daiktus.

– Jaučiuosi visiškai išsunktas, – pašnibždom tarė jis. – Jūs tikriausiai taip pat pavargote.

Bet atsistojęs, aš pasitempiau ir atlošiau pečius:

– Visai ne. Tiesą sakant, toks gilus ir nuoširdus terapinis seansas mane atgaivina. Šiandien kaip reikiant padirbėjai, Čarlzai. Mudu abu gerai padirbėjome.

Atidariau kabineto duris ir, kaip visada, jam išeinant, paspaudėme vienas kitam ranką. Bet staiga pliaukštelėjau plaštaka sau per kaktą: „O ne, taip negalima. Negalima taip baigti užsiėmimo.“ Todėl pravėręs duris, paprašiau Čarlzą sugrįžti:

– Čarlzai, aš nejučia pasidaviau seniems savo įpročiams ir pasielgiau būtent taip, kaip nenorėjau elgtis. Šis sunkus analitinis darbas išties mane nuvargino, gal net išsekino, ir aš labai džiaugiuosi, kad šiandien daugiau nesu suplanavęs užsiėmimų.

Žiūrėjau į jį laukdamas. Nežinojau, ko tikėtis.

– Aš viską supratau, Irvai. Pažįstu jus geriau, nei jums atrodo, ir suprantu, kada tampate tiesiog psichologu.

Trečias skyrius

Arabeska

BUVAU APSTULBINTAS. Maniau, kad per penkiasdešimties metų darbo praktiką buvau matęs visko, tačiau niekada anksčiau man dar nebuvo taip nutikę, kad į kabinetą įžengusi nauja pacientė pirmiausia įteiktų man savo nuotrauką iš žydinčios jaunystės laikų. Dar labiau sutrikau, kai toji pacientė Nataša, apkūni maždaug septyniasdešimties metų rusė, pažvelgė į mane nepaprastai įdėmiai. Lygiai taip aš žiūrėjau į dailios balerinos nuotrauką, kurioje ji buvo sustingusi arabeskos poza, grakščiai pasistiebusi ant vienos kojos, o abi rankas gracingai ištiesusi viršun. Vėl žvilgtelėjau į Natašą, kuri, nors ir nebeliauna, į savo vietą atsisėdo su šokėjoms būdingu lengvumu. Ji turbūt pajuto, kad žiūrėdamas į ją ieškau panašumo su jaunąja šokėja, nes, pakėlusį smakrą, nežymiai pasuko galvą į šoną, kad galėčiau aiškiai matyti jos profilį. Nors Natašos veido bruožus tikriausiai paaštrino praslinkusios rusiškos žiemos ir nesaikingas alkoholio vartojimas, dar kartą žvilgtelėjęs į jaunosios Natašos – įkūnytą elegancijos – nuotrauką, pamaniau, kad ji vis dar yra patraukli moteris, nors ir nebe tokia gražuolė kaip anksčiau.

– Juk buvau daili, tiesa? – nedrąsiai paklausė ji. Man linktelėjus, ji kalbėjo toliau, – buvau primabalerina La Skaloje.

– Ar visada apie save galvojate būtuojų laiku?

Ji atšlijo.

– Koks nemandagus klausimas, daktare Yalomai. Akivaizdu, kad dalyvavote nepagarbiam elgesiui skirtuose mokymuose, kurie privalomi visiems psichoterapeutams. Nors, – ji nutilo, norėdama geriau viską apgalvoti, – gal tai ir tiesa. Ko gero, esate teisus. O balerinos Natalijos gyvenimas keistas tuo, kad karjerą jai teko baigti nesulaukus ir trisdešimties – prieš keturiasdešimt metų. Nepaisant to, nustojusi šokti tapau laimingesnė, daug laimingesnė.

– Nebešokate jau keturiasdešimt metų, o vos įžengusi į kabinetą įdavėte man nuotrauką, darytą dar tuomet, kai buvote jauna šokėja. Tikriausiai manote, kad dabartinis Natašos gyvenimas man neturėtų rūpėti?

Ji du ar tris kartus sumirksėjo, tada maždaug minutę dairėsi aplinkui, tyrinėdama mano kabineto interjerą.

– Praeitą naktį sapnavau jus, – tarė ji. – Užsimerkusi vis dar regiu tą sapną. Atėjusi susitikti su jumis, įžengiau į patalpą, kuri visai nepriminė kabineto. Galbūt tai buvo jūsų namai, mat ten būriavosi daugybė žmonių, tikriausiai ir jūsų žmona bei šeima, o aš nešiausi medžiaginį krepšį, pilną šautuvų ir jų valymo reikmenų. Mačiau jus stovintį viename kampe, apsuptą žmonių, ir supratau, kad tai jūs, nes buvau mačiusi jūsų nuotrauką ant knygos apie Šopenhauerį viršelio. Bet prasibrauti arčiau arba bent jau sugauti jūsų žvilgsnį negalėjau. Dar kažką sapnavau, bet dabar jau nebeprisimenu.

– Ar manote, kad šis sapnas kažkaip susijęs su jūsų atsinešta nuotrauka?

– Šautuvai reiškia penius. Tai sužinojau iš ilgą laiką lankytų psichoanalitinių užsiėmimų. Mano psichoanalitikas išaiškino, kad penį naudoju kaip ginklą. Kai susiginčydavau su savo draugužiu Sergejumi, kuris buvo pagrindinis mūsų trupės šokėjas, o vėliau ir mano vyras, išėjusi prisigerdavau ir susirasdavau kokį penį – tikdavo bet koks, jo savininką pasirinkdavau atsitiktinai. Tada pasidulkindavau, kad įskaudinčiau Sergejų ir man palengvėtų. Tai visuomet padėdavo, bet tik trumpam, labai trumpam.

– Bet kaip sapnas susijęs su nuotrauka?

– Vėl to paties klausiate? Būtinai norite tai sužinoti? Gal manote, kad savo jaunystės nuotrauką rodau jums tam, kad jus suviliočiau? Taip galvoti ne tik nepagarbu, bet ir absurdiška.

Įspūdingas jos pasirodymas kabinate su savo nuotrauka turėjo daug ką reikšti. Dėl to nė kiek neabejojau, tačiau apie tai dabar stengiausi negalvoti ir tiesiai šviesiai tariau:

– Pakalbėkime apie tai, kodėl jūs nusprendėte į mane kreiptis. Iš jūsų elektroninio laiško žinau, kad į San Fransiską atvykote trumpam ir kad jums nepaprastai svarbu buvo patekti pas mane šiandien ir rytoj, nes, kaip sakėte, „nebesuspėjate su gyvenimu ir nežinote, kaip sugrįžti į normalų ritmą“. Papasakokite man apie tai daugiau. Rašėte, kad tai – gyvenimo ir mirties klausimas.

– Būtent taip ir jaučiuosi. Labai sunku paaiškinti, tačiau tai, kas vyksta su manimi, kelia man didžiulį nerimą. Į Kaliforniją atvykau su savo vyru Pavelu, ir veikėme čia tai, ką paprastai veikiam, kai čia apsilankom. Jis susitiko su keliais svarbiais klientais, vėliau pasimatėme su savo draugais rusais, nuvažiavome į Napos slėnį, nuėjome į San Fransisko operą, vakarieniavome geruose restoranuose. Tačiau šį kartą viskas vyksta kažkaip ne taip, kaip anksčiau. Kaip čia pasakius? Rusų kalboje yra toks žodis „otstraniony“. Taigi, jaučiuosi, lyg manęs čia nebūtų, ir visa, kas vyksta aplink, manęs nepaliečia. Jaučiuosi kaip įvyniota į apsauginį sluoksnį, ir atrodo, tarsi čia būčiau ne aš, tarsi viskas vyktų ne su manimi. Man tai kelia nerimą, visiškai negaliu susikaupti, prastai miegu. Jei geriau mokėčiau anglų kalbą, būtų paprasčiau paaiškinti, kaip jaučiuosi. Kadaisė ketverius metus gyvenau JAV ir ilgai lankiau kalbos kursus, tačiau kalbėti angliškai man vis dar sunku.

– Sprendžiant iš to, ką išgirdau, jūsų anglų kalba puiki, ir jūs labai aiškiai nupasakojote savo būseną. Kaip pati tai galėtumėte paaiškinti? Kas, *jūsų nuomone*, su jumis vyksta?

– Neturiu nė menkiausio supratimo. Jau minėjau, kad prieš daugelį metų, apimta didžiulės krizės, ketverius metus lankiau psichoanalizės užsiėmimus. Tačiau net tuomet nieko panašaus nejutau. Nuo to laiko gyvenime man viskas klojosi puikiai, iki pat dabar jaučiausi visiškai gerai.

– Pamėginkime pasiaiškinti, iš kur atsirado tas jausmas, tarsi gyvenimas eitų pro šalį. Kada, jūsų nuomone, pradėjote taip jaustis? Prieš kiek laiko?

– Negaliu pasakyti. Šis jausmas toks keistas ir nenusakomas, kad labai sunku jį tiksliai apibrėžti. Žinau tik, kad Kalifornijoje esame tris dienas.

– Elektroninį laišką parašėte prieš savaitę, vadinasi, dar prieš jūsų atvykimą į Kaliforniją. Kur buvote tuo metu?

– Savaitę praleidome Niujorke, paskui kelias dienas Vašingtone, tada atskridome čia.

– Gal Niujorke ar Vašingtone įvyko kas nors neįprasto?

– Nieko. Įprastinis kelionės lėktuvu nuovargis. Pavelas buvo susiplanavęs kelis verslo susitikimus, o aš tuo tarpu vaikštinėjau viena. Paprastai man patinka apžiūrinėti miestus.

– O šį kartą? Papasakokite man, ką tiksliai veikėte, kol jis dirbo.

– Vaikštinėjau po Niujorką. Aš... Kaip sakoma angliškai? Žiūrėjau į žmones? Stebėjau žmones?

– Taip, stebėjau žmones.

– Taigi, stebėjau žmones, vaikštinėjau po parduotuves ir kiauras dienas leidau Metropoliteno menų muziejuje. O taip, esu įsitikinusi, kad Niujorke man viskas buvo gerai, nes dar pamenu, kaip vieną gražią saulėtą dieną mudu su Pavelu išvykome pasiplaukioti laivu apie Elio salą ir Laisvės statulą. Prisimenu, kad abiems mums buvo be galo smagu. Taigi, viskas pradėjo eiti blogyn jau *po to*, kai išvykome iš Niujorko.

– Pasistenkite prisiminti kelionę į Vašingtoną. Ką veikėte ten?

– Tai, ką ir visuomet. Užsiėmiau įprastais dalykais: kasdien lankiausi Smitsono muziejų komplekse – oro ir kosmoso muziejuje, gamtos istorijos muziejuje, Amerikos istorijos muziejuje ir... o, taip, taip! Man nusprendus apsilankyti Nacionalinėje galerijoje, nutiko šis tas *išties* svarbaus.

– Kas gi? Papasakokite.

– Mane be galo sujaudino gatvėje pamatytas milžiniškas reklaminis plakatas, kuriame buvo pranešama apie baleto istorijos pa-rodą.

– Aha, o toliau?

– Vos pamačiusi tą plakatą, įpuoliau į galeriją ir buvau tokia susijaudinusi, kad braute prasibroviau pro žmones. Bandžiau kai ką surasti. Tikriausiai ieškojau Sergejaus.

– Sergejaus? Savo pirmojo vyro?

– Taip, savo pirmojo vyro. Tikriausiai nelabai ką suprasite nežinodamas kai kurių dalykų apie mano gyvenimą. Ar galėčiau papasakoti tai, kas svarbiausia, ką repetavau išties dienas.

Sunerimęs, kad ji nepradėtų sceninio pasirodymo ir kad jos pasakojimas nenusitėtų iki užsiėmimo pabaigos, tariau:

– Būtų gerai, jei išdėstytumėte svarbiausius dalykus.

– Iš pradžių būtinai turiu pasakyti, kad visiškai nepatyrčiau motiniškos meilės, ir visą gyvenimą jaustas tos meilės trūkumas buvo pagrindinė priežastis, paskatinusi mane lankyti psichoanalizės užsiėmimus. Gimiau Odesoje, o mano tėvai išsiskyrė dar prieš man gimstant. Tėvo niekada nesu mačiusi, o motina apie jį niekuomet ir nekalbėjo. Mama apskritai beveik apie nieką nekalbėdavo. Vargšėlė, ji nuolat sirgo ir mirė nuo vėžio, kai neturėjau ir dešimties. Prisimenu, kaip švėsdama savo dešimtąjį gimtadienį...

– Atsiprašau, Nataša, kad pertraukiu. Patikėkite, man labai įdomu viskas, ką pasakojate, tačiau laikas bėga greitai. Susitinkame tik du kartus, todėl jūsų pačios labai norėčiau kuo efektyviau išnaudoti mums skirtą laiką.

– Jūs visiškai teisus. Kai būdavau scenoje, apie laiką negalvodavau. Pasistengsiu kuo glausčiau viską papasakoti nenukrypdama į šoną. Taigi, mirus mamai, jos dvynė sesuo teta Olga pasiėmė mane pas save į Sankt Peterburgą. Ten aš ir užaugau. Taip, teta Olga buvo gera moteris ir visuomet gražiai su manimi elgdavosi, bet kadangi pati turėjo užsidirbti sau duoną – ji buvo netekėjusi, – daug dirbo ir beveik neskirdavo man laiko. Ji buvo puiki smuikininkė ir didžiąją metų dalį gastroliuodavo su simfoniniu orkestru. Ji žinojo, kad esu gera šokėja, todėl maždaug po metų, kai persikrausčiau pas ją, nuvedė mane į peržiūrą, kur pasirodžiau gana neblogai, buvau priimta į Vaganovos baleto akademiją ir praleidau joje aštuonerius metus. Tapau tokia puiki šokėja, kad sulaukusi aštuoniolikos buvau pakviesta į Kirovo operos ir baleto teatrą. Ten pradirbau kelerius metus. Būtent ten ir susipažinau su Sergejumi, kuris buvo vienas iš didžiausių mūsų laikų šokėjų, egoistų ir donžuanų ir kuris yra didžioji mano gyvenimo meilė.

– Kalbate esamuoju laiku? Vis dar manote, kad jis – didžioji jūsų gyvenimo meilė?

Kiek susierzinusi dėl to, kad ją pertraukiau, ji šaltai pasakė:

– Prašyčiau leisti man pasakoti toliau. Prašėte manęs paskubėti – tą ir darau. Visą noriu papasakoti taip, kaip esu suplanavusi. Mudu su Sergejumi susituokėme ir, jam gavus pasiūlymą šokti Italijos La Skalos teatre, kone stebuklingai pasprukome iš šalies. Juk, šiaip ar taip, argi tais laikais įmanoma buvo Rusijoje gyventi? Dabar apie Sergejų – mano gyvenime jam teko labai svarbus vaidmuo. Nepraėjus nė metams nuo mūsų vestuvių mane ėmė varstyti didžiuliai skausmai. Gydytojas diagnozavo man podagrą. Ar įsivaizduojate baisesnę ligą balerinai? Vargu. Dėl podagros mano karjera baigėsi nesulaukus ir trisdešimties. Ir kaipgi tuomet pasielgė Sergejus – didžioji mano gyvenimo meilė? Nieko nelaukęs jis paliko mane dėl kitos šokėjos. O kaip elgiausi aš? Ėjau iš proto ir kone paskendau alkoholyje, o jo vos neužmušiau butelio šuke – paženklinau jo veidą randais, kurie primintų jam mane. Tetai Olgai teko atvykti į Milano psichiatrijos kliniką, kad parsivežtų mane atgal į Rusiją – tuomet štai ir pradėjau lankyti psichoanalizės užsiėmimus, kurie išgelbėjo man gyvybę. Tetai pavyko surasti vienintelį visoje Rusijoje psichoanalitiką, nors ir tas pats dirbo nelegaliai. Užsiėmimuose daugiausiai analizuodavome Sergejaus elgesį, mokiausi įveikti jo sukeltą skausmą, visam laikui atsisakyti alkoholio ir užmiršti vienadienius romanus. Ir galbūt išmokti mylėti – ir save, ir kitus.

– Kai mano būklė pagerėjo, įstojau į universitetą. Pasirinkau muzikos studijas ir savo nuostabai greitai supratau, kad turiu violončelininkės talentą – ne tokį, kad galėčiau griežti, tačiau pakankamą, kad tapčiau mokytoja. Nuo to laiko dirbu violončelės mokytoja. Mano vyras Pavelas buvo vienas iš pirmųjų mano mokinių. Jis buvo pats negabiausias mano kada nors turėtas mokinytis, tačiau nuostabus žmogus ir, kaip paaikškėjo vėliau, sumanus bei puikus verslininkas. Įsimylėjome vienas kitą, dėl manęs jis išsiskyrė su savo tuometine žmona. Susituokėme ir nuo to laiko ilgus metus viskas klojasi kuo puikiausiai.

- Labai glaustas ir nepaprastai aiškus pasakojimas, Nataša. Ačiū.
- Kaip jau minėjau, mintyse kartojau jį daugybę kartų. Suprantate, kodėl nenorėjau, kad mane pertraukinėtumėte?
- Taip, suprantu. O dabar grįžkime prie muziejaus Vašingtone. Beje, jei kai kurių mano pasakytų žodžių nesuprantate, iš karto sakykite.
- Kol kas viską suprantu. Mano žodynas platus. Kad neprarasčiau kalbos pojūčio, skaitau daug amerikiečių autorių knygų. Dabar skaitau „Hendersoną lietaus karalių“⁶.
- Turite puikų skonį. Tai – viena iš mėgiamiausių mano knygų, o Solas Belou, nors ir neprilygsta Dostojevskiui, yra vienas iš didžiųjų mūsų rašytojų. Tačiau grįžkime prie parodos. Po to, ką išgirdau iš jūsų, įsivaizduoju, kokią emocijų audrą patyrėte. Papasakokite, kas nutiko. Minėjote, kad įėjote vidun norėdama susirasti Sergejų – „savo gyvenimo meilę“.
- Taip, esu beveik įsitikinusi, kad eidama į parodą vyliausi – slapta vyliausi – kažką sužinoti apie Sergejų. Noriu pasakyti, kad net pati neigiau šią mintį. Mano gyvenimo meilė nebūtinai turi būti mano *sąmoningo* gyvenimo meilė. Jūs, kaip garsus psichiatras, turėtumėte tai suprasti.
- *Mea culpa*⁷, – mane žavėjo ir linksmo nepikti jos kepštelėjimai.
- Tiek to, ši kartą atleidžiu jums. O dabar papasakosiu apie savo apsilankymą parodoje. Joje buvo eksponuojama daugybė ankstyvųjų Didžiojo ir Kirovo teatrų spektaklių plakatų. Viename prie įėjimo kabojusiame plakate išvydau nuostabią nuotrauką su Sergejumi iš „Gulbių ežero“ – jis skriejo oru tarsi angelas. Nuotrauka buvo neryški, bet, esu tikra, tai buvo Sergejus, nors jo pavardė ir nebuvo parašyta. Vaikštinėjau po parodą ištisas valandas, tačiau jo pavardės taip niekur ir neaptikau, – nė karto. Ar galite tuo patikėti? Sergejus buvo kone dievas, o jau pamirštas. Dabar prisimenu...
- Ką? Ką prisimenate?
- Klausėte, kada pirmą kartą pasijutau atitrūkusi nuo aplinkos. Tai ir nutiko *tuomet*. Pamenu, kad iš parodos išėjau apimta transo, ir nuo to laiko jaučiuosi kaip nesava.
- Gal pamenate, ar muziejuje bandėte rasti informacijos apie save? Nuotraukų arba bent savo *pavardę*?
- Tos dienos gerai nepamenu. Reikia viską atgaminti. Ar taip sakoma?
- Aš suprantu. Reikia viską prisiminti.
- Taip, man reikia prisiminti, kaip viskas vyko. Tikriausiai buvau tokia priblokšta neradusi jokios užuominos apie Sergejų, kad pasakiau sau: „Jei čia nėra net jo, tai kaip kas nors gali būti apie mane?“ Tačiau galbūt slapta vis tiek vyliausi save rasti. Parodoje buvo kelios nenurodyto laikotarpio nuotraukos iš La Skaloje rodyto spektaklio „Žizel“ – du sezonus vaidinau jame Mirtą. Pamenu, vieną nuotrauką tyrinėjau taip atidžiai, kad paliečiau ją nosimi. Pribėgęs apsaugos darbuotojas rūsčiai dėbtelėjo į mane ir mostelėjęs į menamą liniją salės grindyse liepė jos neperžengti.
- Atrodo, taip žmogiška ir suprantama tose senose nuotraukose mėginti susirasti save.
- Bet kokią turėjau teisę ieškoti savęs? Kartoju: vis tiek manau, kad nesupratote, nes nesiklausote. Nesuvokiate, kad Sergejus buvo it dievas, kad buvo iškilęs į padanges aukštai virš mūsų, o mes – visi kiti šokėjai – žvelgėme į jį kaip vaikai žvelgia į milžinišką orlaivį.
- Kai ko nesuprantu. Trumpai pakartosiu tai, ką sužinojau apie Sergejų. Jis buvo puikus šokėjas, ir abu jūs kartu šokote Rusijoje, o paskui, jam apsisprendus bėgti iš šalies, kad galėtų šokti Italijoje, pabėgote kartu ir už jo ištekėjote. Kai jums diagnozavo podagrą, ilgai nelaukęs jis jus paliko ir susirado kitą moterį. Tuomet negalėdama susivaldyti sužalojote jį butelio šuke. Teisingai pasakojate?
- Nataša linktelėjo:
- Teisingai.
- Kai iš Italijos išvykote su savo teta, ar po to dar buvote susisiekususi su Sergejumi?
- Ne, niekada. Nuo to laiko jo nemačiau ir nieko apie jį negirdėjau. Visai nieko.

⁶ Soul Bellow. *Henderson the Rain King*.

⁷ Mano kaltė (lot.).

– Bet ir toliau apie jį galvodavote?

– Taip. Iš pradžių, vos išgirdus jo vardą, mane užplūsdavo įkyrios mintys. Trankydavau galvą, kad liaučiausi apie jį galvojusi. Galų gale ištryniau jį iš atminties, galutinai išmečiau iš galvos.

– Jis jus labai nuskriaudė, jūs išmetėte jį iš galvos, bet praeitą savaitę nuėjote į Nacionalinėje galerijoje surengtą parodą galvodama, kad jis – „jūsų gyvenimo meilė“. Mėginote rasti informacijos apie jį, o paskui įtūžote supratusi, kad niekur apie jį neužsimenama ir kad jis visiškai pamirštas. Suprantate, kodėl stebiuosi?

– Taip, taip, suprantu. Sutinku, kad tai labai prieštaringas elgesys. Ėjimas į tą muziejaus ekspoziciją prilygo kapstymuisi po savo mintis. Tarsi netyčia būčiau prakirtusi pagrindinę energijos veną, kuri pratrūkusi išsiliejo visu smarkumu. Kalbu nelabai aiškiai. Ar suprantate?

Man linktelėjus, Nataša kalbėjo toliau:

– Sergejus buvo ketveriais metais vyresnis už mane, taigi, dabar jam maždaug septyniasdešimt treji, suprantama, jei jis dar gyvas. Ir vis dėlto niekaip negaliu įsivaizduoti, kad Sergejui galėtų būti septyniasdešimt treji. Neįmanoma. Patikėkite, jei jį pažinotumėte, suprastumėte, kodėl taip sakau. Regiu tik tą plakate pavaizduotą jauną gražų šokėją, amžinai skrajojantį ore. Ar teko su juo bendrauti vėliau? Ne, neapsikeitėme nė menkiausiu žodeliu nuo pat tada, kai sužalojau jam veidą. Galėčiau jį susirasti. Tikriausiai pavyktų jį rasti internete, galbūt feisbuke, tačiau man baisu tą daryti.

– Dėl ko baisu?

– Dėl visko. Baisu, kad jis bus miręs; arba kad vis dar bus gražus vyras ir panorės mane susigražinti; kad pradėsime susirašinėti elektroniniu paštu ir kad skausmas krūtinėje taps nepakeliamas; kad vėl jį įsimylėsiu ir palikusi Pavelą grįšiu pas Sergejų, kad ir kur jis būtų.

– Kalbate taip, tarsi jūsų gyvenimas su Sergejumi būtų tiesiog užkonservuotas laike ir egzistuotų kažkokioje plotmėje: kad patekus į jį viskas – abipusė meilė, liepsnojanti aistra, net jaunystės grožis – būtų lygiai kaip ir anksčiau.

– Visiškai teisingai.

– O iš tikrųjų Sergejus yra arba miręs, arba atrodo kaip susiraukšlėjęs septyniasdešimt trejų metų vyras. Tikriausiai pražilusiais ar visai nubalusiais plaukais, o galbūt plikas, nežymiai gunktelėjęs, ir apie kartu su jumis praleistus metus galvojantis galbūt visiškai priešingai negu jūs. Ir kaskart veidrodyje pamatęs savo subjaurotą veidą atsiliepia apie jus, ko gero, ne iš geriausios pusės.

– Kalbėkite kiek norite, aš nė nemanau klausytis tokių jūsų šnekų. Nė žodžio.

Mūsų laikas baigėsi. Eidama durų link, ji pastebėjo ant stalo paliktą savo nuotrauką ir sugrįžo atgal. Paėmęs nuotrauką ištiesiau jai. Dėdamasi ją į piniginę Nataša tarė:

– Pasimatysime rytoj, bet apie nuotrauką daugiau nekalbėsime. *Basta!*

– Šįvakar skrendu į Odesą, – pasakė ji, mums susitikus kitą dieną. – Miegojau labai blogai, ir viskas per jus. Todėl nepernelyg liūdžiu žinodama, kad tai paskutinis mūsų susitikimas. Žinote, jūsų žodžiai apie Sergejų buvo skaudūs, labai skaudūs. Pasakykite, ar visuomet taip kalbate su savo pacientais?

– Laikykite tai komplimentu jūsų vidinei stiprybei, kurią įžvelgiu jumyse.

Ji kiek sutriko ir papūtė lūpas norėdama kažką sakyti, bet po to persigalvojo ir įdėmiai pažvelgė į mane. Giliai atsidususi ji atsilošė kėdėje ir tarė:

– Gerai, klausau jūsų. Esu pasiruošusi jus išklausti. Nekantriai laikiu, ką pasakysite.

– Iš pradžių papasakokite, kokios mintys neleido jums šiąnakt užmigti.

– Prisūsdavau tik trumpam, nes visą naktį mane persekiojo vienas sapnas, kuris nuolat kartojosi ir baigdavosi vis kitaip. Sapnavau, kad lankiausi Konge su kažkokia delegacija ir pasimetusi nuo kitų, staiga likau visiškai viena. Suvokiau, kad esu, ko gero, pačioje pavojingiausioje žemės vietoje, ir labai išsigandau. Sapnavau, kad vaikštinėjau po apleistą rajoną, beldžiausi į duris, tačiau visos jos buvo užrakintos, o aplinkui nieko nebuvo. Kitame sapne užėjau į apleistą namą ir išgirdusi garsų artėjančių žingsnių kaukšėjimą lauke pasislėpiau spintelėje. Dar vėliau sapnavau, kad paskambinau savo delegacijos nariams mobiliuoju telefonu, bet nežinodama, kur esu, negalėjau jiems

paaikškinti, kur mane rasti. Prašiau jų atsinešti prožektorius ir mojuoti jais, kad pamatyčiau pro langą, bet tuomet susivokiau esanti milžiniškame mieste ir supratau, kad toks prašymas beprasmis.

– Tie sapnai tęsiasi kiaurą naktį, ir aš drebėdama laukiau, kada man nutiks koks nors siaubingas dalykas, – ji pridėjo ranką prie krūtinės. – Net ir dabar, kai jau tik pasakoju sapną, mano širdis daužosi kaip pašėlus.

– Visą naktį trunkantis košmaras. Kaip siaubinga! Kaip galėtumėte paaikškinti tą savo sapną? Pagalvokite ir pasakykite viską, kas tik ateina į galvą.

– Žinau, kad neseniai laikraštyje skaičiau apie Afrikoje vykstančius žiaurumus ir vaikų armiją, viską naikinančią savo kelyje. Tačiau paskui iš karto užverčiau laikraštį. Prisisikaičiusi panašių dalykų visada labai prastai miegu. Per televizorių pamačiusi žudynes, tuoj pat ją išjungiu. Negalėčiau net suskaičiuoti iš kokios gausybės kino filmų man teko išeiti dėl tos pačios priežasties.

– Tęskite. Papasakokite apie tą sapną viską, ką atsimenate.

– Jau viskas. Buvau tokioje vietoje, kur mano gyvybei nuolat grėsė pavojus.

– Pamąstykite apie savo pasakymą „Mano gyvybei grėsė pavojus“. Kurkite laisvas šio posakio asociacijas, kitaip tariant, atpalaiduokite mintis ir stebėdama jas tarsi iš šalies papasakokite, apie ką galvojate. Tai beveik tas pats, kaip žiūrėti ekrane vykstantį veiksmą.

Atsidususi ir metusi į mane neviltingą kupiną žvilgsnį, Nataša atrėmė galvą į kėdės atlošą ir pašnibždom ištarė:

– Mano gyvybei kyla pavojus, mano gyvybei kyla pavojus, – ir nutilo.

Palaukęs minutę ar dvi paraginau ją:

– Kalbėkite truputėlį garsiau.

– Žinau, ką norite išgirsti.

– O jūs nenorite man to pasakyti.

Ji linktelėjo.

– Įsivaizduokite, – toliau kalbėjau aš, – kad jūs ir toliau šiandien man nieko nesakote, kol mūsų laikas išseks. Įsivaizduokite, kad išeinatė iš mano kabineto. Kaip *tuomet* pasijustumėte?

– Gerai! Pasakysiu! Žinoma, mano gyvybei gresia pavojus. Man – šešiasdešimt devyneri. Kiek man dar liko? Tikrasis mano gyvenimas liko praėityje. Mano tikrasis gyvenimas!

– Jūsų tikrasis gyvenimas? Norite pasakyti, scenoje, kol šokote su Sergejumi?

– Ar kada nors jums teko šokti?

– Tik stepą. Mėginau išmokti visus Fredo Astero⁸ judesius – kartais mokydavausi namie, kartais gatvėje.

Nataša išpūtė akis ir nustebusi įsispoksojo į mane.

– Juokauju. Pasaulyje turbūt nerastum prastesnio šokėjo už mane, bet esu geras stebėtojas ir galiu įsivaizduoti, kaip nuostabiai jausdavotės šokdama scenoje stebint didžiulei jums plojančių žiūrovų auditorijai.

– Žinote, kaip psichiatras esate gana žaismingas. Ir netgi šiek tiek gundantis.

– Jums tai trukdo?

– Visai ne.

– Puiku. Tada papasakokite, koks buvo jūsų tikrasis gyvenimas anuomet.

– Gyvenimas buvo toks svaiginantis – minios žmonių, fotografai, dangiška muzika, kostiumai, Sergejus – patikėkite, vienas iš gražiausių pasaulio vyrų, alkoholis, svaiginantis šokio sukūrys ir, na, taip, nežabotas seksas. Visa, kas buvo vėliau, nublanksta prieš tuos laikus, – Nataša, kuri ligšiol sėdėjo ant paties kėdės kraštelio, dabar atsipalaidavo ir atsilošė.

– Apie ką dabar mąstote?

⁸ Fred Astaire – amerikiečių šokėjas ir aktorius.

– Derėtų jums pasakyti dar vieną dalyką: pastaruoju metu ma-ne vis aplanko keista mintis, kad kiekviena mano pragyventa dabarties diena, net jei ji labai gera, tuo pačiu yra ir liūdesio diena, nes vis labiau atitolina mane nuo mano tikrojo gyvenimo. Argi tai ne keista?

– Kaip ir minėjau anksčiau, tarsi tas tikrasis gyvenimas vis dar egzistuoję išpraustas sustingusioje erdvėje ir, turėdami reikiamų įrankių, galėtume ten patekti. Jūs viską man aprodytumėte ir papasakotumėte. Suprantate, ką noriu pasakyti?

Natašai linktelėjęs galvą, kalbėjau toliau:

– Tam tikra prasme ši mintis labai svarbi norint suprasti jūsų apsilankymo muziejuje prasmę. Ieškojote ne tik Sergejaus, ieškojote savo prarasto gyvenimo, nors, kaip suaugęs žmogus, suvokiate, kad viskas praeina, kad praeitis egzistuoja tik mūsų sąmonėje, ir jūsų jaunystės dienų pasaulis – jau tik prisiminimas, elektrinis ar cheminis signalas kažkurioje jūsų smegenų dalyje.

– Nataša, – kalbėjau toliau, – suprantu, ką jums tenka patirti. Esu daug senesnis už jus ir susiduriu su tomis pačiomis problemomis. Mirtis mane labiausiai baugina dėl to, kad žinau, jog kai numirsiu, visas mano pasaulis, kitaip tariant, mano prisiminimų pasaulis – ta turtinga vieta, kurioje pilna įvairių, per visą gyvenimą mano pažintų žmonių, ir kuris, regis, yra tvirtas kaip granitas, išnyks kartu su manimi. Tik žybt! Ir viskas. Pastarąsias dvi savaites tvarkiau senų dokumentų ir nuotraukų dėžes. Pažvelgęs į nuotraukas, kuriose užfiksuota kokia nors gatvė rajone, kur gyvenau vaikystėje, arba koks nors draugas ar giminaitis, kurio gyvo seniai jau nebėra, metu jas lauk. Ir kaskart šis veiksmas supurto mane iš vidaus, nes matau, kaip po truputį nyksta mano praeities pasaulis.

Nataša giliai įkvėpė ir jau švelniau tarė:

– Suprantu, ką norite pasakyti. Ačiū už jūsų žodžius. Labai vertinu tai, kad kalbate su manimi taip asmeniškai. Žinau, kad sakote tiesą, nors tokią tiesą labai sunku priimti. Noriu jums pasakyti, kad kaip tik dabar, šią akimirką, jaučiu, jog mano protas įelektrintas minčių apie Sergejų. Žinau, kad jis bet kokia kaina stengsis ten išlikti, toliau egzistuoti, kad galėtų amžinai šokti.

– O apie Sergejų pasakysiu štai ką, – tariau. – Pažįstu daugybę žmonių, kurie mokyklos klasių susitikimuose bematant išimylėdavo – kartais buvusius draugus, kartais kokį mažiau pažįstamą žmogų. Gyvenimo saulėlydyje daugelis mesdavosi į naujas santuokas, kurios kai kuriems būdavo sėkmingos, kai kuriems katastrofiškos. Manau, kad daugelis iš jų išimylėdavo savo prisiminimus, kitaip tariant, savo jaunystės džiaugsmą, mokyklinės dienas, svajones ir iliuzijas apie jų laukiantį nuostabų ilgą gyvenimą. Bet neišimylėdavo konkretaus žmogaus. Jų išrinktasis virsdavo jaunystės džiugesio simboliu. Noriu pasakyti, kad ir Sergejus yra to stebuklingo jaunystės tarpsnio dalis. Ir kadangi jūsų gyvenime jis atsirado kaip tik tuo metu, jūs pripildėte jį meilės, kitaip tariant, *perkėlėte meilę į jį*.

Nataša nieko neatsakė. Po kelių minučių paklausiau jos:

– Apie ką galvojate?

– Galvoju apie jūsų knygos „Meilės budelis“ pavadinimą.

– Ir manote, kad šitaip kalbėdamas tampu jūsų meilės budeliu?

– Negalite to nuneigti.

– Nepamirškite, kad pati papasakojote, kaip išimylėjote Pavelą ir kaip nuostabiai su juo gyvenate. Kai tai išgirdau, nuoširdžiai nudžiugau dėl jūsų abiejų. Taigi, negriaunu meilės. Siekiu sunaikinti meilės mirazą.

Vėl įsivyravo tylą.

– Galvokite garsiai.

– Mintyse girdžiu tylų balsą, šnabždesį...

– Ir ką jis sako?

– Jis sako: „Eik po velnių, neatsisakysiu Sergejaus.“

– Tam reikia laiko, prie šios minties turite priprasti pamažu. Leiskite jums užduoti kiek kitoki klausimą: įdomu, ar pajutote kokį nors pokytį nuo mūsų užsiėmimų pradžios?

– Pokytį? Ką turite omeny?

– Vakar pasakojote apie bjaurų kvaitinantį jausmą lyg būtumėte atitrūkusi nuo žemės. Sakėte, kad nieko nejaučiate, tarsi jūsų čia ir nebūtų. Ar šis pojūtis nors kiek pasikeitė? Susidaro įspūdis, kad šiuo metu tvirtai stovite ant žemės.

– Nepulsiu neigti, esate teisus. Šiuo metu ant žemės stoviu tvirčiau nei kada nors anksčiau. Kai padus svilina įkaitinti riebalai, ne-įtikėtina puikiai pavyksta susikoncentruoti.

– Manote, kad aš žiaurus?

– Žiaurus? Ne, ne žiaurus, bet negailestingas, tikrai negailestingas.

Žvilgtelėjau į laikrodį. Buvo likusios vos kelios minutės. Kaip išnaudoti jas kuo efektyviau?

– Nataša, gal norėtumėte ko nors paklausti?

– Hm, netikėtas pasiūlymas... Taip, turiu vieną klausimą. Kaip *jums* tai pavyksta? Ką darote žinodamas, kad jums aštuoniasdešimt ir gyvenimo pabaiga neišvengiamai artėja?

Man galvojant, ką atsakyti, ji tarė:

– Ne, tai aš elgiuosi žiauriai. Atleiskite, man nederėjo jūsų to klausti.

– Jūsų klausimas visai ne žiaurus. Gerai, kad paklausėte. Atsakymą bandau suformuluoti ir sudėlioti taip, kad jis būtų sąžiningas. Yra viena Šopenhauerio citata, kurioje meilės aistra prilyginama akinančiai saulei. Kai bėgant metams ji priblėsta, staiga išvystame įstabų žvaigždėtą dangų, kurį buvo nustelbusi arba paslėpusi saulė. Todėl išnykus jaunatviškoms aistroms, kurios kartais būdavo nepaprastai kankinančios, dabar sugebu geriau pajusti žvaigždėtą dangų ir mėgautis kitais įstabiais gyvenimo džiaugsmiais, kurių anksčiau nesupratau. Ižengęs į devintą dešimtį galiu jums pasakyti – dar niekada nesijaučiau geriau ir nepatyriau tokios vidinės ramybės. Taip, suprantu, kad mano gyvenimas artėja prie pabaigos, tačiau pabaiga juk artėja nuo pat gimimo. Skirtumas tik toks, kad dabar mėgaujuosi bliviai suvokdamas malonumus ir džiaugiuosi galėdamas tai daryti kartu su savo žmona, kurią pažįstu beveik visą gyvenimą.

– Ačiū. Dar kartą pasakysiu, kaip man svarbu, kad su manimi kalbate taip asmeniškai. Keista, tačiau jums kalbant, prisiminiau sapną, kurį sapnavau šią savaitę. Buvau jį pamiršusi, bet staiga viską atsiminiau labai aiškiai. Žingsniavau tuščiu keliu ir kažkaip žinojau, kad paskutinis šiuo keliu ejęs padaras buvo mano šuo Balu. Tada pamačiau Balu tupintį šalikelėje ir priėjau prie jo. Pasilenkusi pažvelgiau jam tiesiai į akis ir pagalvojau: *Mes abu esame gyvos sielos*.

Ir tada man dingtelėjo, kad aš *niekuo nesu geresnė už jį*.

– Ką jautėte sapne?

– Iš pradžių labai apsidžiaugiau vėl pamačiusi savo šunį. Netekau jo likus trims savaitėms iki išvykimo į Jungtines Valstijas. Jis buvo su manimi ištikus šešiolika metų, ir man buvo labai sunku susitaikyti su jo netektimi. Iš tiesų, labai laukiau šios kelionės, nes tikėjau, kad ji numalšins mano skausmą. Ar turite šunį? Jei ne, nesuprasite, ką tai reiškia.

– Ne, tačiau man patinka katės, ir aš suprantu, koks didelis jūsų skausmas.

Kiek luktelėjusi ji linktelėjo galva, tarsi sakytų, jog yra patenkinta mano atsakymu.

– Taip, kentėjau labai smarkiai, vyro manymu, net per smarkiai. Jis sako, kad buvau per daug prisirišusi prie Balu, kad man jis buvo nelyginant vaikas. Tikriausiai neminėjau, kad vaikų neturiu.

– Taigi, sapneėjote tuo pačiu keliu, kuriuo prieš kelias savaites buvo ejęs Balu, paskui, įdėmiai pažvelgusi jam į akis, pasakėte: „Mes abu esame gyvos sielos, ir aš nesu negeresnė už tave“. Kaip manote, ką reiškia šis sapnas?

– Žinau, ką turite galvoje.

– Ką?

– Kad suprantu einanti keliu į mirtį kaip ir Balu.

– Kaip ir visos gyvos būtybės.

– Taip, kaip visos gyvos būtybės.

– O ką manote *jūs*?

– Manau, kad visas šis pokalbis tik dar labiau viską komplikuoja.

– Jaučiatės vis nesmagiau.

– Dar keli panašaus pobūdžio užsiėmimai, ir namo mane teks gabenti greitąja pagalba.

– Visi vakar jūsų paminėti pojūčiai – atotrūkis nuo gyvenimo, mintis, kad esate įvyniota į apsauginį sluoksnį ir gyvenimą stebite tarsi iš šono – viskas padėjo jums išverti skausmą, kuris yra neatsiejama kiekvienos gyvos būtybės gyvenimo dalis. Prisiminkime, nuo ko viskas prasidėjo. Į mano kabinetą įžengėte laikydama savo nuotrauką...

– O ne! Nepradėkime visko iš pradžių.

– Žinau, kad uždraudėte man apie tai kalbėti, tačiau negaliu jums nusileisti, nes tai pernelyg svarbu. Paklauskite, ką dabar pasakysiu. Nors viską ir taip žinote. Nepasakysiu jums nieko, ko nebūtumėte girdėjusi. Tiesiog nuo kai kurių dalykų lengviau apsisaugoti tuomet, jei juos išgirstame iš aplinkinių, negu tuomet, kai jie kyla mūsų pačių viduje. Manau, kad kažkuria savo sąmonės dalimi jūs jau supratote, ką bandau jums pasakyti. Visa tai atspindi sapnas, kuriame einate tuo pačiu keliu kaip ir Balu. Tik nuostabu, kad savo sapną, kuris ir yra raktas į problemos sprendimą, prisiminėte tuomet, kai rengėmės baigti mūsų užsiėmimą. O nuotrauka, kurią įteikėte iš pat pradžių, leido man susivokti, kuria kryptimi reikia eiti.

– Norite pasakyti, kad visa tai žinojau? Tikrai pernelyg gerai apie mane galvojate.

– Kažin. Tiesiog sutvirtinu tą jūsų sąmonės dalį, kurioje gyvena išmintis.

Abu pažvelgėme į laikrodį. Užtrukome keliomis minutėmis ilgiau. Kildama iš savo vietos ir rinkdamasi daiktus, Nataša paklausė:

– Ar galėčiau susisiekti su jumis skaičiu arba elektroniniu paštu, jeigu iškiltų kokių klausimų?

– Žinoma. Tik nepamirškite, kad aš senstu, todėl nedelskite pernelyg ilgai.

Ketvirtas skyrius

Ačiū, Mole

PRIEŠ KELIS MĖNESIUS DALYVAVAU ATVIRAME ORE SURENGTOSE LAIDOTUVIŲ PAMALDOSE, skirtose Molei, mano ilgametei apskaitininkei ir visų kitų galų meistrei, kuri pas mane dirbo ilgus dešimtmečius. Man ji buvo ir Dievo dovana, ir galvos skausmas. Pirmą kartą ją nusamdžiau 1980 metais, įpareigodamas paimti man atsiųstus laiškus ir apmokėti sąskaitas, kol aš, metus atostogaudamas, gyvensiu ir kursiu Azijoje ir Europoje. Man grįžus, Molės ėmė nebetenkinti jos menkos pareigos, ir pamažu ji ėmė vis atkakliau brautis į visus mano buities reikalus. Netrukus ji jau tvarkė mūsų finansinius ir ūkinius reikalus, apmokėdavo sąskaitas, rūpinosi korespondencija, rūšiuodavo dokumentus, rankraščius ir sutartis. Atleidusi mūsų sodininką, ji subūrė savo sodo darbuotojų komandą, o vėliau – ir dažytojų, valytojų bei meistrų komandas. Tačiau jei darbas būdavo nesudėtingas, ji primygtinai siūlydavosi jį atlikti pati.

Ji buvo nesustabdoma. Vieną dieną grįždamas namo ant keliuko, vedančio prie mūsų namo, pamačiau kelis sunkvežimius, o Molė, stovėdama po milžinišku ažuolu, garsiai aiškino keliasdešimties metrų aukštyje esančiam vyrui, kurias šakas nupjauti. Nustebau, kaip ji pati dar neišlipusi į medį. Ji tvirtino dėl šakų pjovimo tarusis su manimi, tačiau aš buvau tikras, kad apie tai ji net neužsiminė. Tai buvo paskutinis lašas, perpildęs mano kantrybės taure, ir aš tą pačią akimirką pasakiau, jog ją atleidžiu. Vėliau dėl įvairių kitų nesusipratimų atleidau ją dar bent tris kartus, tačiau ji vis tiek darė savo. Kaskart, kai išreikšdavau nepasitenkinimą jai mokama pinigų suma, ji man primindavo – ir būdavo teisi, – kiek ilgai mums su žmona tekdavo kankintis vakarais bandant apmokėti sąskaitas arba suvesti čekių knygelės balansą, iki jai atsirandant mūsų namuose, o paskui pasiūlydavo man kas mėnesį keliomis valandomis ilgiau padirbėti su pacientais, kad galėčiau sumokėti jai atlyginimą. Ji tvirtino esanti nepakeičiama, o mano nepasitenkinimas ir kalbos apie atleidimą niekuomet nebūdavo rimtos, nes žinojau, kad ji teisi. Labai nuliūdu sužinojęs, jog ji mirė nuo kasos vėžio. Buvo aišku, kad niekada nerasiu kitos tokios kaip ji.

Molės laidotuvės vyko nuostabią saulėtą popietę didžiuliame jos sūnaus namų galiniame kieme. Nustebau laidotuvėse sutikęs keletą savo kolegų iš Stanfordo ligoninės. Nė nenutuokiau, kad ir jie galėjo būti jos klientai, tačiau prisiminiau, kad ji laikydavosi griežtų konfidencialumo taisyklių – iš jos niekaip nebuvo įmanoma išpešti kitų jos klientų pavardžių. Pasibaigus pamaldoms už mirusiąją, nieko nelaukdamas pakilau norėdamas išeiti, nes oro uoste turėjau pasitikti kelis draugus.

Tačiau vos pravėręs vartus į gatvę išgirdau kažką šaukiant mane vardu ir atsisukęs pamačiau link manęs einantį aukšto stoto senyvą vyrą su išpūdinga plačiakrašte skrybėle. Šalia jo buvo nepaprastai mielos išvaizdos moteris. Matydamas, kad iš karto jo nepažinau, jis prisistatė:

– Aš – Alvinas Krosas, o čia – mano žmona Monika. Kadise, prieš daugelį metų, lankiausi pas jus terapiniuose užsiėmimuose.

Nemėgstu tokių gluminančių situacijų. Niekada ypatingai gerai neatsimindavau žmonių veidų, o su amžiumi tai tapo dar sunkiau. Kartu suvokiau, kad šis buvęs pacientas pasijus įskaudintas pamatęs, kad jo neprisimenu, todėl nusprendžiau laimėti laiko tikėdamasis, kad mano atmintis pagaliau nušvis.

– Alvinai, smagu tave vėl matyti. Malonu susipažinti, Monika.

– Irvinai Yalomai, – tarė ji, – be galo džiaugiuosi galėdama su jumis susipažinti. Alas tiek daug pasakojo apie jus. Manau, kad būtent jums turiu būti dėkinga už tai, kad susipažiname, susituokėme ir turime du nuostabius vaikus.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.